

Государственное бюджетное общеобразовательное учреждение "Средняя общеобразовательная школа №1 с.п. Яндаре им.А.Т.Хашагульгова."

СОГЛАСОВАНО:	УТВЕРЖДАЮ:	РАССМОТРЕНО
Зам.директора по УВР Мержоева Л.Д. 28.08.2024. 	Директор ГБОУ "СОШ №1 с.п.Яндаре Хашагульгова Л.С. Приказ № 5 от 08.2024	на заседании МО Протокол № 1 от 28.08.2024.

РАБОЧИЕ ПРОГРАММЫ ПО ИНГУШСКОМУ ЯЗЫКУ И ЛИТЕРАТУРЕ ДЛЯ 5-11 классов

ГБОУ "СОШ№1 с.п.ЯНДАРЕ"

НА 2024-2025 УЧЕБНЫЙ ГОД

Уровень:общеобразовательный

Преподаватель:Мержоева Марем Башировна

ГІАЛГІАЙ МОТТ 5 -9 кл.

Кхетора каьхат

Тахан школа хьалхашка латта декхар — хьалкхувш йоаг1ача т1ехьенна клоаргаг1а а ч1оаг1аг1а а 1илмай лардаш 1омайр, практике царех пайда эца шаьрбенна а ховш а уж хилар.

Вай заман 1илма а, техника а, культура а, адамий вахар а дег1адарга хьежжа хила беза школашка лелабу хьехам а. Школашка вахарцара бувзам ч1оаг1баро д1адех школьни еррига дисциплинаш хьехаш, царца наьна мотт хьехаш а, практи -чески болх бар нонаг1а совдоаккхаш хила а дезилга.

Наьна мотт 1омабар, кьаьстга грамматика 1омайр, боккха лоарх1ам болаш да дешархой кхетам дег1абоалабара, х1ана аьлча, наьна метта грамматика харо доккха новкьостал ду эрсий мотт дикаг1а кхетабара а.

Наьна мотт хьехара процессаца йовз дешархошта наьна метта хозал, из б1аьхий хилар. Цо новкьостал ду, кьамий яхь а йолаш, дешархой хьалкхебара.

Наьна метта бокьонаш (цун хозле) гойташ из к1оаргга 1омабаро новкьостал ду вай мехкарча кьамий чулоацам бола культура кхеяра. Цунга хьежжа, школа эггара доккхаг1дола декхар — эздел долаш, г1улакхаца, дийша, дика литературни наьха мотт ховш бола нах кийчбар да. Дешархошта д1ахьехар хила деза уж кхетаргболаш, 1омадаьчох пайда эца ховш хургболаш. Из болх массаза а аналитико-синтетически наькьаца д1абахьа беза: грамматически бокьонаш в1аши юсташ, 1омаеш йолча теоретически материала юкьера керттердар хьакьестаде ховш (кхетам кхебеш а лакхбеш а), д1ахо шоаш кхетадаьр хьадувца а, цунах кьамаьл деш а, яз деш а, пайда эца 1омабеш.

Наьна метта урокаш т1а дешархоша 1омаю г1алг1ай метта грамматика лардаши, дешари, (кьамаьлаца а йоазонца а деш дола) кьамаьл шаьрдара наькьаши.

5—9 классашка наьна мотт хьехара курс йолаю юххьанцарча классашка дешархоша 1омадаьчун а дайзачун а овлан т1ара, д1ахо 1омадер хьалха 1омадаьчунца дувзаш д1ахьо.

5-ча классе юххьерча школе 1омаь морфологически орфографически керттера бокьонаш кердаяьхачул т1ехьаг1а, синтаксисахи пунктуацехи лаьца юкьера кхетама курс хьеха белгалъьяьккхай, д1ахо синтаксиса ларда т1ара 1омае йолаю морфологи, орфографи.

5—6-ча классашкеи 7-ча классе ах шера фонетика, лексика, морфологии орфографии 1омаю, 7-ча классе шоллаг1ча ах шераи 8—9-ча классашкеи синтаксиси стилистикеи 1омаю.

5—7 классашка морфологии орфографии 1омаю синтаксиса ларда т1а. Синтаксис дика ца ховш хилча, дешархой дувза- денна къамаьл шаьрде йиш яц, цудухьа ч1оаг1а лоарх1ам болаш да дешархошта из дакъа дика хар.

5-ча классе синтаксиси, пунктуации 1омаьчул т1ехьаг1а 1омаю фонетика.

Дешархошта из тема дика ца ховш хилча, хала да тайп-тайпарча къамаьла доакьой нийсаяздара бокьонаш караерзае.

Фонетика хьехара декхар да г1алг1ай метта оазий башхалонаш шаьра йовзийтар, литературни наьна мотт 1омабара (шаьрбара) новкъостал а деш. Г1алг1ай метта мукьа оазаш; **аха-аха; даша-даша; д1ааха-дааха; мелар-мёлар; дог1а-дог1а; еза-ёза; я-я; деша-дёша, ёст (йост) — о(уо) — дог1а — дуог1а, божа — буажа; и (ий) — бита — бийта, била — бийла.**

Цу цхьадолча дешай ма1ан предложене чулоацамга хьежжа мара а гучадалац.

5—6-чеи классашка 1омаю, лексикеи фразеологии. «Х1ара сага ха деза гушдар таька а кхетаде а, ше кхетадаьчоь керттердар д1ахо кхьчунна додала».

Из керттера а лоарх1аш, дешархой кхетабе беа х1ара деша ма1анах, лакхье еза цар дешай ганз. Дешархой кийчбе бе- за дийшар таька, кхето, кхетадаьр хьадувца.

5—7-чеи классашка 1омаду къамаъла доакъош. Семантически (дешай, цхъанкхийттача дешай, формай лоарх1ам гойтар), морфологически (деша грамматически категореш — класс, таърахъ, легар, и кх. др.) Синтаксически (предложенена юкъера дешай г1улакх) юкъарча белгалонашца къоастадаъ, лексико-грамматически тайпаш да къамаъла доакъош.

Ер раздел дешархошца караерзаеш, учебника автора а хъехархошта а хъалхашка латга декхар да, къамаъла доакъош предложене юкъера, шеко йоацаш, кхетаде бераш 1омадар.

Къамаъла доакъош шаъра къестаде дешархой 1аьмача, цар логически кхетам лакхлу, берашта аттаг1а корадоаг1а, довз, къоасталу, моллаг1а дале а, грамматически хувцамаш хинна дешаш. Д1ахо йодача хана (8—9 классашка) дешархошта дизза кхетаде деза синтаксис. «Къамаъла доакъош 1омадича дешархой кийчлу синтаксис яха дакъа 1омаде (кхетаде).»² Цо новкъостал ду предложенешта юкъерча дешай мел дола бувзамаш шаърде.

Грамматика 1омаеш, дешархошта шаъра, дика ха дезар: деша лард, чаккхе, овла, дешхъалхе, суффикс; къамаъла доакъош (керттера а г1улакха а): ц1ердешай дожарий маланаш, цар хаттараш; хандешай ханаш; цу къамаъла доакъой нийсаяздара бокьонаш; предложени, предложене чура дешай бувзам, предложене маъженаш, цун керттера тайпаш. Дешархошта ха дезаш да (шоаш 1омадаъчох лаьца), дош мишта хъахиннад, из малаг1ча къамаъла доакъоех латт, и кх. д1.

Чоалхане-карара предложенеш 1омаеча хана, хъехархой керттера декхар да цу предложенешка керттераяри карараяри малаг1а я, къоастае дешархой 1омабар, царна юкъера бувзам хъалаха хар. Пунктуацци 1омаеча хана, теркалде деза массаза а интонаци, пунктуацци в1аший нийсьеш хилар, дуккхаза а нийслу цунах лаьца дешархоша г1алаташ деш, бакъда сецара хъаракаш массаза а увттадац ашара сецаргеи цунна хувцамаш хиларгеи хъежжа, х1аьта цунца цхъана йиш айярцеи лаь- г1ъярцеи къамаъла юкъе сацар деш йола дуккха а моттигаш хул, цхъаккха а сецара хъаракаш ца увтгадеш. Цхъабакъда, ха дезаш да цхъайолча предложенешка, цар оттамга хъежжа, интонаци теркалъеш, сецара хъаракаш увтто дезаш хилар. Цхъайолча моттигашка интонаци теркалъяр — хиланза даргдоацарех да, х1ана аьлча, из теркал ца йича, малаг1а хъарак оттаде деза ховргдоацандаъ. Иштта из теркалъярца увттаду предложени кхоачалуча г1адамаш, хаттареи айдареи хъаракаш, г1адерзара г1ехъа (предложене юкъе), айдардеша г1ехъа, **x1aa**, **a...**— яхача дешашта — предложенешта г1ехъа увтгадеш дола запятойш а, айдара хъаракаш а, цхъан тайпарча къоастамашта юкъе запятойш а, хоттарг юкъедоацача чоалханеча предложенешка запятойш, запятойца г1адами тиреи, и кх. д1.

Синтаксис 1омаеча хана хъехархо декхарийла ва интонаце зем а боаккхаш, цунах пайда эцара торонех дешархой дика д1акхетабе.

Синтаксиси пунктуации 1омаеча хана интонаци теркалъе езаш хиларо, хъехархо декхарийла ву дешархошта х1ама хазийта, ашара хувцам, цун лакхал, низ, сихал хъалаца хар дег1адоаладе а, х1аьта 1омореи тохкам बारेи болх ше дешархошца беча хана, ше ешаш йола предложенеш нийса еша а, х1ана аьлча, интонаци хувцаро предложене ма1ан а сецара хъаракаш а хувца тарлу.

Х1ара урока т1а хъехархо хъежа веза, дешархоша деш дола къамаьл логически а бувзам болаш хиларга, дешаш дола масалаш хоза къоастадеш дешалга, и кх. д1.

Учебника материала т1а болх беча хана хъехархо хъежа веза дешархошта дешаш довзийта, нагахьа санна ца довзаш дола дош иийсделча, из д1ахьеха деза.

Лексически балха (къаьстта синонимашца беча балха) дешаш кийчдеш, пайда эца йиш я учебникий тексташкеи 1омаеча литературни кхолламашкеи долча дешаех (словарех а), берий лексически г1алаташ тахкарах, йоазонца а деча къамаьла а кийчо ярах. Наьна метта урокаш т1а художественни литература т1ара тайп-тайпарча лексически а фразови а материалех пайда эца беза хъехархочо.

Дешархой къамаьла культура лакхъярцеи навькаш дег1айоалаярцеи къаьста хила йиш яц школе грамматика 1омаяр. Грамматика 1омаеш, керттера уйла т1аяхийта еза тайп-тайпара упражненеш нийса кхоачашъяра. Цар новкъостал ду дешархошта къамаьл карадерзадеш, орфографически а пунктуационни а говзал дег1айоалае, грамматически материал ди- каг1а кхетае.

Дешархошка шерра пайда эцийта беза гонахьа долча бакъдолчо, школе а школа арахьа а цар беча къахьегамах. Занятеш еш, лексически материал лохаш, предложенеш увгтаеш, сочиненеш язье кийчлуш а уж язъеш а, йоазонца а деш долча къамаьлаца а общественно-пайдане балха шоаш деш дар хъахьокхаш, хила деза дешаш. Цунца цхьана, дувзаденна

долча къамаълаца беш бола болх влашаг1боллаш, бераш практически кийчдара болх а бе беза (пенгазет, журнал арахецар, выставкаш яр, самодеятельность кийчъяр, и кх. д1.)

Литература программа т1а язье лаърх1а йолча изложенешца, сочиненешца кхоачашде деза хъехархочо грамматика уро- кий декхараш а, изложени язье аьнна хъакъоастаяь йолча текста анализ еш, берий теркам т1абахийта беза хъехархочо нийсеи, къабгаи, къоасталуши къамаъл дара, текста т1а нийслуш йолча синонимаштеи цхъайолча синтаксически конст- рукцештеи, и кх. д1.

Тайп-тайпарча справочни пособех пайда эца 1омаде деза хъехархочо бераш (дошлоргех, таблицех, и кх. д1.). Эггара ч1оаг1аг1а цар пайда эца безаш йола пособи-школьни орфографически дошлорг да.

Дешар 1омадара бола йоазон болх беча хана, дошлоргах пайда эцийта беза дешархошка. Иштта 1омабе беза дешархой шоаш деча йоазон балхаш т1ара г1алаташ леа а уж нийсде а. Даим словарно-орфографически болх барца 1омаду хъехархочо бераш текста т1ара й1аьхеи лоацеи оазаш къестае а, эшаш дола дешаш хъалеа а, царна к1ал така хъакха а, и кх. д1.

Наьна метта занятеш т1а, ше керда материал д1ахъехаш, хъехархочо лораде а ларх1а а деза хъалха 1омадаь дешархошта ховшдар.

Дешархошка дагалувцийта г1ерта веза хъалха 1омадаьчоь царна ховшдар (цхъайолча хана шоай ло1аме учебника т1ара болх баьчул т1ехъаг1а).

Дешархошта к1езиг-дукха довзашдар юа ц1аькха а д1адувца деза. Цунца цхъана, кхы д1ахо йодача этапаца цар 1омае езаш йолча халача темага кийчбе беза дешархой.

Иштта, морфологи 1омаеча хана, лоарх1ам болаш да синтаксиса хаттараш 1омадар а (предложене чухь дешашта юкъе бувзам оттабар, предложене керттереи кертерзеи маьженаш йовзар, и кх. д1.)

Даим кердадаха деза дешархошца 1омадаър, наьна метта грамматика темаш 1омаеча хана а 1омадаър кердадаккха ден- нача сахъаташка а.

Х1ара классе шу долалуш (керда материал йолаеш), кердадаккха деза хълхаг1а 1омадаър. Шу чакхдоалаш 1омадаър, юха кердадоаккхаш, ч1оаг1де деза.

Къоастабе йиш йоацаш ч1оаг1а бувзам ба грамматика шин даькъа юкъе (морфологениеи синтаксисаи).

Хъехархочун декхар да берашта тайп-тайпарча разделашта юкъера бувзам бовзийтар, царна х1аранена хъисапе йола башхалонаш къоастаяйта хар.

Керттера къамаьла доакьош 1омадара хъехархочо д1акхетаде деза бераш цар синтаксически лоарх1амах, х1аьта синтаксис 1омаеш, къамаьла доакьоех дола хоамаш ч1оаг1дар.

Ч1оаг1а лоарх1аме да, хъехархочо берашца, ца хаддаш, дувзаденна къамаьл шаьрдеш болх бар а.

Х1ара класса лаьрх1а программашка луча материалашка я разделаш: «Дувзаденна къамаьл шаьрдар», «1омадаьчохи кхетадаьчохи керттердар».

Хъехархо декхарийла ва дешархой кхетам, цар 1омадаьчун ганз ч1оаг1ьеш цу разделашка луш дар дизза кхоачашдайта.

Хъехархочоа а школана а т1алатта керттера декхар да шоашка хъаденна бер, сердалон д1оаг1а д1абе а делла, нийсача наькъах кхета а даь, Даьхенна д1адалар. Шоаех тийша а тийша, шоашта т1адилла из декхар ц1енача декхарца кхоачашде деза.

Дешай диктант

Дешай диктант язью шера кхозза (2, 3, 4 четв.), хъехархочун ло1амах дешархой йоазон бокьонаш тахкара лаьрх1а.

Дешай диктант хила йиш йола боарам:

5 класс – 15–20 дош;

6 класс – 20–22 дош;

7 класс – 22–24 дош;

8 класс – 24–26 дош;

9 класс – 26–28 дош.

«5» оттаю, дешай диктант цхьаккха гIалат доацаш яздаь хилча;

«4» оттаю, нагахьа 2–3 гIалат даьдале;

«3» оттаю, нагахьа 3–5 гIалат даьдале;

«2» оттаю, нагахьа 6 гIалат даьдале.

III. Изложени

Изложенена лаьрхIа луш йола текст цхьацца оамал кхееш а (къахьегама, патриотизма е берий сакхетам лакхбеш бола чулоацам болаш, и. кх. дI.) дешархой цун чулоацамах кхетаргболаш, литературни меттаца йоагIаш а хила еза.

Изложенена лаьрхIа йола текст хила еза укх боарамах:

V-ча классе — 65–75 дош

VI-ча классе — 75–85 дош

VII-ча классе — 85–95 дош

VIII-ча классе — 95–105 дош

IX-ча классе — 110 — 120 дош

5-9 классашка изложенена лаьрхIа текст хила йиш я исбахьален произведенешкара хьайца. ХIаьта 8 – 9 классашка уж тексташ чоалхане ерзаяь хила мегаргья диалогашцеи турпалхой уйлашцеи.

Дешархоша язьяьча изложеней мах беш, хьехархочо пайда эца беаза укх боарамах:

Чулоацамгеи дувзадена къамаьл шаьра хиларгеи хьежжа:

1. **«5» отгаю:**

нагахьа санна, уйлаш бувзамца нийса а тема чулоацамца йизза йоагIаш а, нийсача литературни меттаца изложени язьяь яле; изложени язьяьча хана, дешаш хержаш е предложенеш увттаеш, кхаьннел совгIа гIалат даьдеце;

2. **«4» отгаю:**

изложени язьяьш, дешаш хержаш е предложенеш увттаеш кхаьннел совгIа гIалат даьдеце; нагахьа идейни чулоацам нийса а бале, дувцача гIулакхий керттера моттигаш литературни меттаца йоагIаш а аргIанца нийса язьяь а яле;

2. **«3» оттаю:**

нагахъа санна, чулоацам нийса бийцабале, 2/3 предложени литературни меттаца ца йоагIаш, цхъадола кагий хIамаш нийса ца гойташ йола моттигаш хуле, къамаъла юкъе цхъа гIалат а хуле; дешаш хержаш е предложенеш увттаеш 4-нел совгIа гIалат хуле;

4. **«2» оттаю:**

нагахъа санна, изложене тема нийса яшха еце, мотт къе, къамаълаца доккхий гIалаташ долаш, изложени и язъаъале; дешаш хержаш а предложенеш увттаеш а ялхнега кхоачаш гIалаташ даъдале.

Даъча гIалаташка хъежжа:

1. **«5» оттаю:**

цхъаннел совгIа орфографически е пунктуационни мара гIалат даъдеце;

2. **«4» оттаю:**

орфографически кхоъ, пунктуационни цхъаннел совгIа гIалат даъдеце;

3. «3» отгаю:

ялхнел совгIа орфографическии диънел совгIа пунктуационнии гIалат даъдеце;

4. «2» отгаю:

14-нега кхоачаш орфографическии пунктуационнии гIалаташ хуле, (9-нел тIех доаца орфографическии гIалат а лоархIаш).

IV. Сочинени

Сочиненей темаш программаша хIара класса белгалъяххача тайпара я, цул совгIа, хIара класса программий чулоацамга хъежжа, сочинени язъеш, керттера декхараш укх тайпара да:

1. Нийсса план отгаяр (чулоацамга а кепага а хъежжа)
2. Темах дика кхетар, цун чулоацам кIоарга а нийсача кепара а хъатIаэцар; ший чулоацамга хъежжа, хиннача хIамашта е дайнача (е гуш долча) хIамашта, турпалхой гIулакхашта мах бе а маIан де а хар; чулоацамах керттерадар ларде долаш чIоагIдаъ хилар; тема кьоастаеш эша материал йоалаяр; юкъяра маIан де хар; цитаташ кхувла а уж дIанийсье а хар.
3. Сочинене доакъош шоай боарамга а, маIанга а, бувзамга а диллача, шоайла цхъана доагIаш хилар.

4. Наьна метта говзамеча гїирсех пайда эцар, нийсача литературни меттаца язъяь хилар.

Сочинени язъеш, лорабе беза боарам:

5 класс – 50–60 дош;

6 класс – 60–70 дош;

7 класс – 70–80 дош;

8 класс – 80–90 дош;

9 класс – 90–100 дош

Сочинени тохкаш а мах беш а пайда эца беза укх боарамах:

Чулоацамга хъежжа:

«5» **отгаю**, нагахъа санна сочинене тема йизза яьшхаяле, цун чулоацам кїоарга а нийсача кепара а хьатїаэцабале; дувцачох шийна хетар, ший уйлаш дешархочо йоалаяьяле; мотт шаьра, эшшача цитаташ кхувлаш, нийсьеш текст язъяьяле.

«4» **отгаю**, нагахъа санна язdechох дешархо дика кхеташ а вале, ший уйлаш нийса а ювце; сочинени язъеш, дешаш хержаш а предложенеш увтгаеш а кхаьннел совгїа гїалат даьдеце.

«3» **оттаю**, нагахъа санна болх тема лораш язбабале, бакъда, ший уйлаш, шийна хетар доацаш, эша дешаш кхувлар а предложенеш увтгяр а “декъа” долаш, говзамеча гӀирсах пайда ца эцаш, язбабале; дешаш хержаш е предложенеш увттаеш 5-нел совгӀа гӀалат ца хуле.

«2» **оттаю**, нагахъа санна сочинене тема харцахъа кхетаяьяле, тема къоастае а эша материал харжа дешархочоа хайнадеце

Даьча гӀалаташка хъежжа:

«5» **оттаю**, нагахъа санна болх нийсса, гӀалаташ доацаш, язбабале.

«4» **оттаю**, нагахъа санна 2–3 стилистически гӀалати 3 орфографически 3 пунктуационни гӀалаташ мара деце.

«3» **оттаю**, нагахъа санна 4–5 стилистически гӀалати 6-нел дукхагӀа орфографически пунктуационни гӀалаташ деце

«2» **оттаю**, нагахъа санна 6–7 стилистически гӀалати 7–8 орфографически пунктуационни гӀалаташ деце.

V. Тест

5–9 классашка дшархоша Юмадаьр тохкаш, тешашца болх беш хилча боккха пайда хул. Хъехархочо кийчьаь тешаш ше Юмаяьча материалах йолча тайп-тайпарча темаех хила еза..

Тестах мах бара боарам укх тайпара ба:

«5» **оттаю**, нагахъа санна деррига декхараш нийса кхоачашдаьдале.

«4» отгаю, нагахъа санна 2/3 декхарий дакъа нийса даъ дале.

«3» отгаю, нагахъа санна ахаш декхараш нийса кхоачашдаъдале.

«2» отгаю, нагахъ 1/3 часть заданий нийса даъ дале, е еррига тест харцахъа яъ яле.

Дешархочун болх тохкаш, гІалат лархІа деза, программашка белгалъяхъа нийсаяздара бокъонаш толхаеш уж дале.

VI. Проектни болх

Дешаро (образоване) юкъарча школе хиланза даргдоаца, лоархІамерІа дола цхъа дакъа да проектни болх. Цо новкъостал ду (гІо ду) дешархой кердачун тІакхувш хилара (мотиваци лакхъе), вешта аьлча, дешарца ма хулла дукхагІа а кІоаргагІа а сакхетам лакхбаккха безалга кхетаде.

Мах оттабара хъисапаш (баллашца):

- 1) Тема харжара бахъан дашхар; тема чулоацама а цун лоархІамаш вІашкадоагІаш хилар (цхъаннегара кхаъ баллага кхаччалца 1-3 б.).
- 2) Къамаьл доагІача боарамах хилар (0 - 2 балл).
- 3) Аудиторена хьалхашка хъехам бе хар, ше дІахъеха материал кІоарга ховш хилар. (1 - 3 баллага кхаччалца).
- 4) Проект йовзийтара хъисап (1- 3 баллага).

5) Хозача тайпара (е эздийча оамалах) бакъдар лахара а иштта хьалхашка оттадаь декхараш кхоачашдара а дешархой тIабига хар (0 - 3 балл).

б) СовнагIа тIатоха балл (бе лаьрхIа болх лакха говзал гучайоаккхаш дIабахьа хар - (креативность) –1 балл.

Лакхерча боарамех баллаш – 15.

«5» оттаю, нагахьа санна дешархочо 12-15 баллаш доахе.

«4» оттаю, нагахьа санна дешархочо 10 - 12 балла.

«3» оттаю, нагахьа санна дешархочо 7 - 10 балла.

«2» оттаю, нагахьа санна дешархочун баллаш 7 е кхы кIезигагIа хуле.

5-9- еи классашкара балхий тайпаш

Балхай тайпаш	5 класс	6 класс	7 класс	8 класс	9 класс
Дешай диктант	3	3	3	2	2
Диктант	3	3	3	3	3
Тахкара	2	2	2	2	2

диктант					
Изложени	2	2	2	2	2
Сочинени	2	2	2	2	2
Тест	2	2	2	2	2
Проектни болх	1	1	1	2	2
Беррига болх	15	15	15	15	15

Календарни план

4 класс – йоазув

№ урока	Тема урока	Сахъатий боарам	Таърахъ	
			планах	хиннар

Хьалха 1омадаър кердадакхар

1	Доаларие юкъареи ц1ердешаш	1		
2	Доалареи юкъареи ц1ердешаш - кердадакхар	1		
3	Озаши алапаш	1		
4	Мукъеи мукъазеи оазаш	1		
5	Й1аъхеи лоацеи мукъа оазаш	1		
6	Диктант	1		
7	Зовнеи къореи мукъаза оазаш	1		
8	В1аший тара йола зовнеи къореи мукъаза оазаш	1		
9	Шола мукъаза оазаш алапаш	1		
10	Т1ера хъаяздар	1		
11	Г1алаташцара болх. Шолха мукъа а мукъаза алапаш	1		
12	Шолха алапаш	1		
13	Сочинени	1		
14	Г1алаташцара болх. Шола шолха алапаш	1		
15	Изложени	1		
16	Г1алаташцара болх. 1омадаър ч1оаг1дар	1		
17	Алап й (йот)	1		
18	Йши хоадора а кьоастора а хъаракаш (ъ ь)	1		

19	Диктант	1		
20	Г1алаташцара болх. Йиш хоадора а кьоастора хъаракаш кердадакхар	1		
21	Дешдакъя	1		
22	Деша овла. Цхъа овла бола дешаш	1		
23	Деша чаккхе	1		
24	Дешхълхе.	1		
25	Суффикс	1		
Предложени				
26-27	Предложени тайпаш. Дувцареи, хаттареи, предл.	2		
28	Предложени кертереи кертерзеи мъаженаш	1		
29	Изложени	1		
30	Г1алаташцара болх. Предложене кертереи кертезеи мъаженаш керд.	1		
31	Цхъантайпара маъженаш йола предложенеш	1		
32	Предложене цхъантайпарча маъженашта юкье а, е, и яха хоттараш	1		
33	Хоттарг а е.	1		
34	Хоттарг е	1		
35	Хоттарг и.	1		
36	А, е, и яха хоттаргаш долча предложене цхъантайпарча маъженашта юкье сецара хъаракаш	1		

37	Сочинени.	1		
Къамаъла доакъош				
38	Г1алаташцара болх. Къамаъла доакъош. Ц1ердош белгалдош хандош.	1		
Ц1ердош				
39	Ц1ердош.	1		
40	Ц1ердешай чаккхенаш хувцаялар	1		
41	Ц1ердешай таърахъашца хувцадалар.	1		
42	Диктант	1		
43	Г1алаташцара болх. Ц1ердешай таърахъашца хувцадалар	1		
44	Ц1ердешай классаш	1		
45	Ц1ердешай классаш кердад	1		
46-47	Ц1ердешай дожарашца хувцадалар	2		
48	Ц1ердешай легар. Ц1ера дожар	1		
49	Доала дожар	1		
50	Лура дожар	1		
51	Диктант	1		
52	Г1алаташцара болх. Дера дожар	1		
53	Ц1ердешай доалеи дереи дожарий чаккхенаш. Фу? Сен? Сево?	1		
54	Кечала дожар	1		

55	Соченени	1		
56	Г1алаташцара болх. Хотталура дожар	1		
57	Меттига дожар	1		
58	Дустара дожар	1		
59	Ц1ердешай дукхален табрахь	1		
60	Ц1ердешай дукхален табрахь кердаакхарар	1		
61	диктант	1		
Белгалдош				
62	Г1алаташцара болх. Белгалдош	1		
63	Белгалдош	1		
64	Ло1амеи ло1амезеи белгалдешаш	1		
65	Ло1амеи ло1амезеи белгалдешаш	1		
66	Белгалдешаш табрахьашцеи классашцеи хувцадалар	1		
67	Белгалдешаш табрахьашцеи классашцеи хувцадалар	1		
68	Изложени	1		
69	Г1алаташцара болх. Белгалдешаш дожарашца хувцадалар	1		
70	Белгалдешаш дожарашца хувцадалар	1		
71	Белгалдешаш дожарашца хувцадалар	1		
Табрахьдош				

72	Таърахъдош – юкъара кхетам	1		
73	Таърахъдош – юкъара кхетам	1		
74	Контролни диктант	1		
75-76	Г1алаташцара болх. Массали арг1ани таърахъдешаш	2		
Ц1ерметдош				
77	Ц1ерметдош юкъара кхетам	1		
78	Ц1ерметдешай легар. 1-г1а юхъ	1		
79	2 ча юхъа ц1ерметтдешай легар	1		
80	3 ча юхъа ц1ерметтдешай легар	1		
81	диктант	1		
Хандош				
82	Г1алаташцара болх. Хандош. Юкъара кхетам	1		
83	Хандош. Юкъара кхетам	1		
84-85	Хандеша белгалза форма	2		
86	Т1ера хъаяздар	1		
87	Г1алаташцара болх. Хандеша ханаш.	1		
88	Хандеша йола ха.	1		
89	Хандеша яха ха.	1		
90	Изложени.	1		

91	Г1алаташцара болх. Хандеша яха ха.	1		
92-93	Хандеша хургйола ха.	2		
94-95	Дацардешаш ца, ма хандешашца нийса яздар (проваис не, ни с глагол).	2		
96	Диктант.	1		
97	Г1алаташцара болх. Хандешах 1омадаър кердадаккхар	1		
Куцдош				
98	Куцдош юкъара кхетам.	1		
99	Куцдош кердадаккхар.	1		
Дешара шера 1омадаър кердадаккхар				
100	Шера 1омадаър кердадаккхар. Деша оттам.	1		
101-102	Чудерзара урок. Къамаъла доакъош кердадаккхар.	2		

5-г1а класс

Г1алг1ай мотт

№	Тема	Урока тайпа	Сахьат	Таьрахь	Урока лоарх1ам	Кхоачам	Дошлорг	Ц1аг1ара болх
1	Г1алг1ай метта лоаттам	Юкъара кердадаккхар	1	4.09.	Шоай уйла хоза, шаьра дешархой хьаала 1омабар	Сурташ	Наьна мотт	П.1 ,упр.3
2	Кердадаккхар . Шолха алапаш.	Хьалха 1омадаьр керд.	1	6.09.	Шолха алапаш къестаде а уж нийса язде 1ом.	Таблица	хьешаш	П.2 , упр.10
3	Хоадора а къоастора а хьаракаш.	Хьалха 1ом. кердадаккхар	1	11.09.	Къоастора а хоадора а хьрак. нийса язде 1ом.	Сурт		П.3, упр.13

4	Къамаьла доакъош. Цердош.	Керда материал 1омаяра урок	1	13.09.	Къамаьл доакъош къестаде дешархой 1омаб.	Таблица		П.4,упр.15
5	Тахкара диктант «Хъунагла»	Тохкама болх бар	1	18.09.	Орфографически а пунктуац. а г1алаташ т1а зем баккха деш-хой 1омабар	Диктант гуллам		Кердадаккхар
6	Цердешай дожарашца, таьрахъашца, клласашца хувцадалар.	Хьалха 1ом. керда тема ювзар	1	20.09.	Цердешай дожараш, таьра- хъаш, клласаш йовзийтар	Таблица		П.5-6,упр.24
7	Белгалдешай легар, цар цердешашцара бувзам.	Хьалха 1ом. керда тема ювзар	1	25.09.	Белгалдешай цердешашцара бувзам гучабаккхар	Таблица	Къаьна Къона	П.7,упр.35
8	Йовхий церметдешаш цердешашта метта увтгаде хар.	1омадьр кердача темацаца ювзар	1	27.09.	Йовхий церм. цер-та метта увтгаде деш-хой 1омабар	Таблица		П.8,упр.44
9	Дешт1ехьенаши дешхьалхенаши.	1омадьр кердача темацаца ювзар	1	2.10.	Дешт1ехьенаши дешхьалхенаши деш-хой къестае 1омабар	Таблица		П.9.,упр.48
10	ДКЪ/Ш Сочинени язъеш кийчо яр.	ДКЪ/Ш	1	4.10.	Шоай уйла йоазонца хьокха деш.1омабар	Черновикаш		Материал гульяр

11	Сочинени «Мишта салапар аз аьхи ?»	ДКЪ/Ш	1	9.10.	Шоай уйла йоазонца хьокха деш. Iомабар			Кердаакхар
12	Цъьанккхийтта дешаш.	Керда тема Iомаяра урок	1	11.10.	Цъьанккхийтта-ча дешаех кхетам балар	Таблица карточкаш		П.10, упр.56
13	Предложене тайпаш: дувцареи ,айдареи , хаттареи предложенеш. Сецара хьаракаш предложени кхоачалуча.	Керда тема Iомаяра урок	1	16.10.	Предложене тайпаш дешархошта довзийтар	Таблица карточкаш		П.11-12, упр.65
14	Предложене кертера маьженаш : подлежащи ,сказуеми , карардар.	Керда тема Iомаяреи чIоагIдареи урок	1	18.10.	Предложене кертера маьшенаш хьалаха, уж къестеае а Iомабар	Таблица карточкаш	ЗIок,хьисап седкъа	П.13,упр.72
15	«Предложене кертера маьженаш» тема чIоагIьяра урок.	Тема чIоагIьяра урок	1	23.10.	Предложене кертера маьшенаш хьалаха, уж къестеае а Iомабар	Таблица карточкаш	ХIанз ХIаьта	П.13,упр.76
16	Тахкара диктант	Iомадаър Кердааккхар а урок	1	25.10.		Диктантий гуллам		Кердааккхао
17	ГIалаташ тIара болх бар. Предложене кертерза маьженаш.	Керда тема хьехара урок	1	30.10.		Таблица карточкаш		П.14,упр.86
18	«Предложене кертерза маьженаш» яха тема чIоагIьяр.	Керда тема хьехар а Iомадаьчунц	1	1.11.		Карточкаш	Къувкъ	П.14,упр.90

		а ювзар а						
19	Яържаи яржанзеи предложенеш.	Керда тема хъехара урок	1	13.11.		Таблица		П.15,упр.97
20	ДКЪ/Ш Изложени язъеш кийчо яр.	Дувзаденна къамаъл шаърдар	1	15.11.	Дувзаденна къамаъл шаърдар	Изложений гуллам		Черновикаш т1а болх бар
21	Изложени «Арзии цкн к1оригаши»	Дувзаденна къамаъл шаърдар	1	20.11.	Дувзаденна къамаъл шаърдар	Изложений гуллам		Кердадаккхар
22	Цхъантайпара маъженаш йола предложенеш, царна юкъе сецара хъракаш.	Керда тема хъехара урок	1	22.11.		Таблица карточкаш		П.16-17 Упр.104
23	Цхъантайпара маъженашта хъалха латта чудерзора дешаш.	Керда тема хъехара урок		27.11.	Цхъантайпара маъженашта хъалха латгача дешаех кхетам балар	Таблица карточкаш	Чудерзора дош	П.18,упр.107
24	Т1адерзар.Сецара хъаракаш т1адерзар долча предложенешта юкъе.	Керда тема хъехар а 1омадаъчунц а ювзар а		29.11.	Т1адерзар юкъе долча предлошенешта юкъе сецара хъаракаш	Таблица		П.19 Упр.114
25	Чоалхане предложенеш.	Керда тема хъехара урок		4.12.	Чоалхане предложенеш къестеае 1омабар	Таблица		П.20,упр.116

26	«Чоалхане предложенеш» тема чоагӀъяра урок.	Ӏомадаь чоагӀдара урок		6.12.	Чоалхане предложенеш къестеае Ӏомабар	Карточкаш		П.21,упр.123
27	Ма дарра къамаьл.	Керда тема хьехара урок		11.12.	Ма дарра къамаьла сецара хьракаш увтгадара бокьонаш чоагӀъяра	Таблица		П.21,упр 124
28	ДКЪ/Ш Сочинени язъеш кийчо яр.	Дувзаденна къамаьл шаьрдара урок		13.12	Дувзаденна къамаьл шаьрдар			Сочинени язъеш материал гульяр
29	Сочинени « Дукха деза сона тамашийна сурт» (Ӏанах лаьца).	Дувзаденна къамаьл шаьрдара урок		18.12.	Дувзаденна къамаьл шаьрдар			Сочинени язъяр
30	Диалог.	Керда тема хьехара урок		20.12	Диалога кхетам балар а ,сецара хьаракаш увтгаде Ӏомабар а	Таблица		П.22,упр.126
31	Диктант.	Тохкама болх бар		25.12.	Орфографически а пунктуационни а гӀалаташ тахка дешархой Ӏомабар	Диктантий гуллам		Кердадаккхар
32	Диктанта анализ яр.	Ӏомадаьр кердадаккхар и чоагӀдари урок		27.12.	ГӀалаташ тахка дешархой Ӏомабар			Упр.128

33	Фонетика.Графика. Орфографи.Оазаши , алапаш алфавити. Мукъеи мукъазеи оазаш.	Керда тема хъехара урок		15.01.	Оазаши алапаш къестаде дешархой Iомабар	Таблица		П.23, 24 упр.130
34	Зовнеи . кьореи ,лака тIареи оазаш.	Керда тема хъехара урок		17.01.	Зовнеи , кьореи , лака тIареи оазаш къестае Дешархой Iомабар	Таблица		П.25 упр.154
35	Ши оаз лу мукъа алапаш.	Керда тема хъехара урок		22.01.	Ши оаз лу алапех кхетам балар		ЦIаькха	Упр.156
36	Шолха мукъа а мукъаза а алапаш.	Керда тема хьалха Iомадаьчунц а ювзар		24.01.	Шолха мукъа а Ммкъаза а алапаш кердадахар	Таблица	Цхьаккха ЦIаьхха	П.26 ,упр.161
37	Шола мукъаза алапаш юкье доагIа дешаш нийса яздар.	Керда тема хьалха Iомадаьчунц а ювзар		29.01.	Шола алапаш шола шолха алапаш юкье дола яздар	Таблица	ЛарххIа TIаккха баьццара	П.27,упр.165
38	Алап Й (Йот). Дифтонг ОА.	Керда тема хьалха Iомадаьчунц а ювзар		31.01.	Алап Й кхетам балар ; дифтонг Нийса яздар бокьонаш а		Седкъа сийрда	П.28- 29,упр.189
39	ЙIаьхеи лоацеи оазаш. йовш йола мукъа оаз А ний- са язъяр.	Керда тема хъехара урок		5.02.	ЙIаьхеи лоацеи Оазаш йовзийтар			П.30- 31,упр.199
40	ЧIоагIа (йиш хоадора) хъарак (Ъ).Кьоастора Ъ,Ъ.	Керда тема хьалха Iомадаьчунц а ювзар		7.02.	Ъ,Ъ хъракаш нийса яздар бокьонаш	Таблица карточкаш		П.32,упр.203

41	Диктант « Фонетика яхача темах».	Тохкама болх		12.02.	Орфографически а пунктуационни а г1алаташ тахка дешархой 1омабар	Диктантй гуллам		Кердадаккхар
42	Г1алаташ т1ара болх бар.	1омадаьр кердадаккхар а урок		14.02.	Орфографически а пунктуационни а г1алаташ тахка дешархой 1омабар	Тетрадаш		Упр.209
43	Лексика. Лексика , дешай ма1ан.Шоай ма1анах а т1аййцача ма1анах а лелаш дола дешаш.	Керда тема Хьехара урок		19.02.	Шоай ма1анах а т1аййцача ма1анах лелача дешаех кхетам балар			П.33-34 Упр.216
44	ДКЪ/Ш Изложени язъеш кийчо яр.	Дувзаденна къамаьл шаьрдара урок		21.02.	Дувзаденна къамаьл шаьрдар		Изложений гуллам	Черновикаш кийчдар
45	Изложени язъяр.	Дувзаденна къамаьл шаьрдара урок		26.02.	Дувзаденна къамаьл шаьрдар		Изложений гуллам	Кердадаккхар
46	Омонимаши , синонимаши ,антонимаши.	Керда тема хьехара урок		28.02.	Омонимахи , синонимахи , антонимахи кхетам балар	Таблица		П.35-36 Упр.231
47	Морфологи. Ц1ердош.Ц1ердеша лоарх1ам.	Керда тема хьехара урок		5.03.	Ц1ердеша грамматически белгалонаш йовзийтар	Таблица	Оршот Шинара Кхаьра Ера П1аьраска Шоатта К1иранди	П.37,упр.239

48	Доалареи юкьареи ц1ердешаш ,уж нийса яздар.	Керда тема хьехара урок		7.03.	Доалареи юкьареи ц1ердешах кхетам балар	Таблица		П.38,упр.242
49	Ц1ердешай таьрахь. Ц1ердешай грамматически классаш.	Керда тема хьехара урок		12.03.	Ц1ердешай таьрахашь, классаш, дожараш кедадахар	Таблица	Духьараш Моашарч Химелгаш хешт	П.39-40 Упр.255
50	Ц1ердешай дожараш , цар хаттараш, ма1анаш.	Керда тема 1омадьчунц а ювзар		14.03.	Ц1ердешай дожарий хаттараши ма1анаши довзийтар		Баскилг	П.41-42 Упр.276
51	Ц1ердешай легарий тайпаш.	Керда тема хьехара урок		19.03.	Ц1ердешай легарий тайпаш довзийтар ,уж къестаде дешархой 1омабар	Таблица	Догам Нийсархо файтон	П.43-45 Упр.302
52	Диктант.	Тахкара болх		21.03.	Орфографически а пунктуационни а г1алаташ тахкар	Диктантий гуллам		Кердадаккхар
53	Г1алаташ т1ара болх. Ц1ердешай легарий тайпаш	Керда тема 1омадьчунц а ювзар		2.04.	Орфографически а пунктуационни а г1алаташ тахкар	Карточкаш		П.45-46 Упр.306
54	Ц1ердешай дожарашца нийса яздара бокьонаш.	Керда тема 1омадьчунц а ювзар		4.04.	Ц1ердешай легарий тайпаш довзийтар ,уж къестаде дешархой 1омабар	Карточкаш	Раьг1е Ушалаш эрз	П.46 Упр.311

55	Эрсий меттацара хъайца цIердешаш , уж нийса яздар.	Керда тема хъехара урок		9.04.	Эрсий меттацара хъайца дешаш нийса язде дешархой Iомабар	Карточкаш	Алкхашк Бов Бекарг Гиригн Замашира	П.47,упр.312
56	ЦIердешаш кхоллара накъаш.	Керда тема хъехара урок		11.04.	ЦIердешай кхоллара накъаш довзийтар	Карточкаш	Хьурмат Бумбарг готахъазилг	П.48,упр.318
57	Лардаш вIашагIъетташ керда цIердешаш хъадар.	Керда тема хъехара урок		11.04.	Лардаш вIашагIъетташ Керда дешаш хъадара накъаш	Карточкаш		П.49,упр.330
58	ЦIердешаш нийса яздар бокъонаш.	Керда тема хъехара урок		16.04.	ЦIердешаш нийса яздар Бокъонаш чIоагIъяр	Карточкаш		П.50,упр334
59	ДКЪ/Ш Сочинени язъеш кийчо яр.	Дувзаденна къамаьл шаьрдара урок		18.04.	Дувзаденна къамаьл шаьрдар			Сочиненеш кийчъяр
60	Сочинени язъяр.	Дувзаденна къамаьл шаьрдара урок		23.04.	Дувзаденна къамаьл шаьрдар			Сочинени язъяр
61	Дацардош ЦА цIердешашца нийса яздар.	Керда урок хъехара урок		25.04.	Дацардош ЦIердешашца Нийса яздар бокъонаш		Iилма Iалаш	П.51.упр.341
62	ЦIердеша морфологически тохкам.	Керда тема Iомадаьчунца ювзар		30.04.	ЦIердеша грамматически Белгалонаш кердаяхар		Тушол	П.52,упр.338

63	Диктант.	Тахкара болх		2.05.	Дешархой орфографически а пунктуационни а галаташ тга болх бар			Кердаакхар
64	Белгалдеша лоархам, цун цердешашцара бувзам.	Керда тема хьехара урок		7.05.	Дешархошта белгалдеша морфологически белгалонаш йовзийтар	Таблица	Аьхинг Бгаьринг	П.53,54упр.351
65	Мишталли белгалдешаш.	Керда тема хьехара урок		14.05.	Мишталле белгалдешай белгалонаш йовзийтар	Таблица		П.55.упр.355
66	Относителни белгалдешаш.	Керда тема хьехара урок		16.05.	Относителни белгалдешай белгалонаш йовзийтар	Таблица карточкаш		П.56,упр.365
67	Тгаозара белгалдешаш.	Керда тема хьехара урок		21.05.	Тгаозара белгалдешай белгалонаш йовзийтар	Карточкаш		П.57,упр.369
68	Белгалдешаш дожарашца хувцадалар, цар чаккхенаш нийса язьяр.	Керда тема Гомадаьчунца ювзар		23.05.	Белгалдешай дажарий чаккхенаш нийса язье дешархой Гомабар	Карточкаш		П.58,упр.375
69	Предложене чухь белгалдешаггулакх.Эрсий метацара хьайца белгалдешаш.	Керда тема хьехара Гомадаьчунца ювзара		28.05.	Гомадаьр дешархошца юха кердаакхар	Карточкаш		П.59-61 Упр.385

70	Диктант.	Тахкара болх		30.05.				
----	----------	--------------	--	--------	--	--	--	--

ГІАЛГІАЙ ЛИТЕРАТУРА

ГІалгіай литература программас новкъостал ду хъехархочоа берашта гІалгіай йоазонхоша кхелла говзаме йоазоний чулоацам а, тема а, идея а къоастаде а, хІаьта цар шоай произведенешта бувцаш болча цІенача, хозача, говзамеча меттах пайда эца а.

ГІалгіай литература хъехаш вола хъехархо декхарийла ва литература новкъосталца берашта гІалгіай метта хозал, говзал, кІоаргал, цун ганз йовзийта, уж кхетамца, эхь-эзделца кхебе, дикачун-вочун къоастам бе ховргдолаш.

Дешархошта ха деза гІалгіай литература хъахилара наькъаш. Укхаза царна хайтача бакъахъа да, вай гІалгіай литература хъахилара гІулакх малагІча таронца этгад, эггара хъалхара гІалгіай йоазув 1923 шера Мальсагнаькъан Кураза Зоврбика кхелла хилар, из латински ларда гІа хинналга. Эггара хъалха гІалгіай меттала кепатеха йоазув 1923 шера «Сердало» яха газета гІа кепатеха хилар.

Цхъабакъда, шоай йоазув хиннадеце а, багахбувцам бІаьхий хиннаб гІалгіай къаман, тайп-тайпара жанраш чу а йоагІаш: къаьнара иллеш, фаьлгаш, кІоанолгаш, ховли-довзалеш, легендаш, шира оаламаш, иштта кхы дІахо а.

ГІалгіай литература никъ, 1923 шерагара денз, таханарча денга кхаччалца, чоалхане болаш хъабенаб. Массехк хана доакъоех бекъа йиш я из.

Хъалхара ха - 1920-гІа шераш - говзаме йоазонаш хъахила доладенна ха я, хІаьта 1930-гІа шераш - гІалгіай литература дегІая йолаенна ха я.

ХІара ха ше-ший белгалонаш йолаш я.

Цу ханий керттера белгалонаш хъахул истрически заманга хъежжа а цу заман декхараш кхоачашдеш а. 1920-гІча шерашка керда йоазув наха юкъе даржаш хиннад, гІалгіай йоазонхой произведенеш кепаетта йолаяьй, къаман юкъе йоазув-дешар а Іилман кІоаргаленаш а тахка безам бола нах, къаьстта кагийбараш, денна алсам болаш хиннаб.

Ткъаь итлагІча шерашка вай мехка коллективизаци яьржаш хиннай. Хъалъяь яьннай кердача советски вахара лард. Заман декхарашка хъежжа, литература йоазонаш а хиннад: кердача заман саг кхевара лаьрхІа.

Вай паччахьалкхен Сийлахь-боккха Даьй-мехка тлом болабenna ха - ше кьабстта ха я.

1944 шерага денз хьа 1956 шерага кхаччалца, Сталина репрессеш бахьан долаш гIалгIай йоазонхой говзаме йоазонаш де таро а бокьо хиннаяц. Нохч-ГIалгIай Республика метта оттаяьчул тIехьагIа, гIалгIай говзаме литература юха а дегIаенай.

ХIара исторически ханага хьежжа хул йоазонхой произведеней тематика. Цхьабакьда, хIара говзамеча литература произведене ший керттерча уйланга диллача, бераш кхетамца кхедара, шоай Даьхе езаш, цун паргIато бахьан долаш шоай са дIадала кийча хургболаш, нахаца Iимерзо лелаеш, кхыча кьаман ва, аьнна, хоарцо лелаергIоацаш кхедара новкьостал ду.

Программа юкьейоагIа произведенеш берий ханага хьажжа я, чулоацам а, керттера уйла а дика кхетадергдолаш, хIаьта хIара классе ГIалгIай багахбувцамах пайда эц.

V-XI классашка дешархой кхетамца кхебара духьа, уж эхьаца-эздедаца, хознена лоархIамца кхебара духьа дола говзаме йоазонаш Iомаду. Цу классашка Iомаеш йола материал чоалхане яц, ший чулоацамга хьежжа, хIаьта идейни кхетам балара гIулакх лертгIа да цун.

ХIара классашка чуйоагIаш йола материал хронологичеки хьисапе луш я, дешархой литература исторех а литературеи вахари вIаший дувзаденна хиларах а кхетаргболаш. Цул совгIа, мехка истори а дикагIа йовзаргья царна. Масала, Янднаькъан Дж. «Со зIамига волча хана» яхача стихотворене дешархошта хьагойт, хьалхарча замах гIалгIай вахар мишта хиннад, хIаьта Зязгнаькъан Б. «ГIуша-Хьажа» яха дувцар дийшача, берашта гучадоал, революце шерашка шоай кортамукьал, иразе, паргIата вахар бахьан долаш, гIалгIай, цаI санна, моастагIчоа духьальовттар.

V-VIII классашка говзамеча йоазонашца цхьана литературни теорех кхетам лу. Дешархоша керттера кхетаде дезаш дар да литература говзаме кхоллам хилар, цун мотт поэтически хилар. Литература теори дикагIа кхетаергья дешархоша, говзамеча произведенешца цхьатарра Iомайойя.

Хлара класе литература чулоацамга а дешархой кхетамга а, цар дегладара боарамга а хъежжа, тайп-тайпара хъехара наькъаш леладе деза: хоза кьоастадеш текст ешар, суртех, телевиденех, компютерах пайда эцар. Цул совгла, дешархошка шоашка болх байта беза йоазонхоех а цар говзамеча йоазонех лаьца кхы а дукхагла хоамаш лохаш.

V-VIII классашка теркам бе беза хоза кьоастадеш, кхетадеш шаьра дешара говзал лакхаяккхара. Из программай декхар кхоачаш динза даргдац, урокаш тла а дешаш, цлагларча дешара тлахьожамца кулгал а деш. Дешара техника тоаеш болх бе беза массане цхьана дешаш, юкъ-юкъера хоржаш дешаш, оттадаьча хаттара текстаца жоп луш, ишт. кх. д1.

Лакхерча классашкара дешархой керттерча даькъе кхетам болаш кийчбе беза ешаш йола произведенеш шоай лоламе яшха, анализ е, керттера малан а, уйла а гучадоахаш, цар мах бе.

V-VIII классашка мегаргда лоаца текстах а цун чулоацамах а шоашта хетар ала.

IX-XI классашка йоазонхочун вахара а кхоллама а никь, цо айяь проблемаш тохкаш, хъехархочун урока керттера форма лекци хила йиш я. Иштта теоретически проблемаш е йоккха темаш ломаш, тлехьара лодаьр члоагладара урок еш, лодаьр юха дагадохийташ лекцеца болх длабахьа мегаргба.

Лекци толамаца тлаэцара аьттув баргба, нагахьа санна хлара дешархочоа лаьрхла тладулараш луш, текста доакьош тохкаш, хьалха болх баь хуле. Лекце план луш, керттерча маланах лаьца хаттараш оттадеш болх беш хуле, лекци дикагла тлаэц дешархоша. Болх лекце формах беш хилча, дешархой хьинар а цар шоай лоламе болх бар а влаштлехьадаккха деза, царна дешачунца безам хургболаш.

Лакхерча классашка программа юкъейоагла йоккхий эпически произведенеш. Уж дешархошка хьалххе а ешийта еза. Класе дешархошта произведени тахка а, цун чулоацамах а, турпалех а шоашта хетар ала ха деза.

Къабстга теркам тлабахийта беза дешархоша шоай лоламе беча балха, произведене доакьош, текста юкьера белгалъяьха моттигаш тохкаш, план оттаеш, турпалий оамалех шоашта хетар оалаш, лалама сурташ дийшачул тлехьагла, уж каьхата тла даьха хьожаш.

Хлара класса лаьрхла багах а йоазонца а де дезаш долча балхий тайпаш белгалдаьд программа тла. Балха хлара тайпа, ломача произведенеца айхха бувзам болаш, цун чулоацамга хьежжа хила деза. Хьехархо хадданза болх бе декхарийла ва дешархой багах ду къамаьл шаьрдеш, хлана аьлча, из йоазонца беш болча балха лард я.

V класса дешархоша дагахьа а йоазонца а де дезача балхий тайпаш:

Ломаяь текст, маган къоастадеш ешар, оаз нийса а оттаеш.

Дийшачун чулоацамах оттадаьча хаттарашта жоп телар.

Эпически йоккха тексташ доакьошца екьар. Хлара даькьах цлешаш техкар. Планаш оттаяр.

1одийшар дагахъа хъадувцар. Лоаца дувцар д1аяздар.

Д1аеннача темах ховлий-довзалий, берий иллеш, тхъуждаргаш хъакхоллар.

Шоаш леладаъчо х дувцар оттадар.

Сурт дашхар а цох лаьца дувцар оттадар а.

Сурташи тексташи, сурташи в1аший дистар, дашхар.

V класса дешархошта ха дезар:

Моллаг1а текст шаъра, хоза къостаеш Юеша (х1ара минота 75-80 дош а дешаш).

Шоаш йийшача произведеней ц1ераш а автораш а ха.

Дийшар юхахъадувца ха.

Говзаме литература керттера кхетамаш: литературни турпалхо, диалог, сюжет фуд хар, багахбувцамеи йоазони произведенеш къоастае хар.

Дагахъа 1омаде дезар дагахъа ха.

Текста юкъера дистарашаи эпитеташи хъалаха ха.

5-г1а класс

Г1алг1ай литература

№	Тема	Урока тайпа	Сахъат	Таърахъ	Урока лоарх1ам	Кхоачам	Дошлорг	Ц1аг1ара болх
1	Муга1алнаъкъан Хъ. Стихотворени «Цхьоалаг1ча сентябре»	Стихотворен е цулоацам	1		Литература деша ра предмет	Сурташ, Презентаци, портрет		Оаг1.4-5

		бозвийтара урок			хилар .Цох хьал- хара кхетам балар.			
2	Янднаькъан Джамалда. Стихотворени «Деша г1о яхаш мо...»	Керда тема хьехара урок	1		Стихотворене кертера тема , уйла белг.	Портрет		Оаг1.5-6
3	Дувцар «Доттаг1ал»	Керда тема хьехара урок	1		Доттаг1ал яхача деша ма1ан тахкар	Сурташ		Оаг1.6-7
4	Хамхой Ахьмад. Стихотворени «Лораделаш доттаг1ал»	Керда тема Ххехара урок	1		Йоазонхочун вахари кхоллами лоацца бозвийтар; дешархой шаьра, къоасташ дешара навькаш лакхьяр	Портрет		Оаг1.7-8
5	Гаьгенаькъан Гирихан. Стихотворени «Дика доттаг1а». Ж1али- тешаме новкъост хилар.	Керда тема хьехара урок	1		Даьхен сийдеш, из могаеш поэт хилар гучадаккх. Стихот.ма1ан тахкар.	Портрет, презентаци		Оаг1.8-9
6	Гаьгенаькъан Гирихан. Стихотворени «Дегаг1оз».	Керда тема хьехара урок	1		Стихотворене чулоацам башхар; хоза а шаьра а дешара навькаш лакхьяр		Дегаг1оз	Оаг1.9-10
7	Чахкенаькъан Рахима. Очерк «Вай мохк».	Керда тема хьехара урок	1		Даьхенах истори чески хоамаш далар.Хьалхарей таханарей вахар	Сурташ , презентаци		Оаг1.10-14

8	Албаканакъан Джабраил. Стихотворени «Галгалайче хьеза сон» .Поэти ший Даьхе эзар.	Керда тема хьехара урок	1		Стихотворене чулоацам , цун ман, поэтиче- ски метта кӀоар- гал йовзийтар.	Портрет , презентаци		Оаг1.14-15
9	Вай республика – Галгалайче.	Керда тема хьехара урок	1		Галгалай респуб. кертера сийлен белгалонаш: герби, байракхи, гимни.	Презентаци		Оаг1.15-17
10	Галгалай Республикан пачахьалкхен Гимн.	Керда тема хьехара урок	2		Гимн – вай къа- ман белгало , къаман назам хилар	Презентаци	Назам	Оаг1.18-19
11	Вешкарнакъан Мухьмад. Стихотворени «Галгалай назам».	Керда тема хьехара урок	1		Зязиков Идрисах лоацца хоам бар Стихотворене говзама белгалонаш яшхар.	Портрет		Оаг1.19-20
12	Галгалай багахбувцам. Фаьлгаш.	Керда тема хьехара урок	1		Багахбувцам халкъа истори хилар , цо наьха дог-уйлаш , халкъа говзал чулацар	Берий сурташ	Багахбувца -ма жанраш. Фаьлгий тайпаш	Оаг1.21-26
13	Классал араьха дешара урок				Дешархоша шоаш дийшачун кортабе Гомабар			
14	Халкъа фаьлг «Хьакхеи чкъаьрей»	Керда тема хьалха дийцачунца	1		Фаьлга ман гучадаккхар ,цун Говзама	Берий сурташ		Оаг1.27-29

		дувзара урок			белгалонаш.Бак ъдари хардари къовсадалар			
15	МутаАалнакъан Хъаж- Бийкар. Фаьлг «Борзи 1аьхари».	Керда тема Хъехара урок	1		Халкъа фаьлги литературни фаьлгаи кхетам балар		Литературн и фаьлг Хъарамлена ш,х1иллал	Оаг1.29-33
16	Фаьлг «Маьр-йи1иг»	Керда тема хъехара урок	2		Фаьлга говза белгалонаш , из ший тайпара холалуш хилар , чакхбоалаш хилар гойтар	Берий сурташ		Оаг1.33-40
17	«Цоғали боабашки» . Фаьлгий тайпа.	Керда тема хъехара урок	1		Фаьлгий тайпа белгалдакхар	Берий сурташ		Оаг1.41-43
18	«1овдал борзи. хъаькъал дола каи , майра говри , говза вири». Фаьлга чулоацам.	Керда тема хъалха дийцачунца дувзара урок	1		Кертера турпалаш хъайбаши оакха- рийи хилар, цар оамалаш. Фаьлга кертера ма1ан , цун хъехам	Берий сурташ		Оаг1.44-46
19	«Малх , бутт къовсарах»	Керда тема хъехара урок	1		Ширача хана вай халкъо малх а бутт а чоаг1а лоарх1аш хилар гойтар.Фаьлга хъехам гучаб.	Берий сурташ		Оаг1.46-50

20	«Даь – сесаги кхо вошей». Кертера турпалхой сурт-сибаташ .	Керда тема хьалха дийцачунца дувзара урок	1		Фаьлгий кертера белгалонаш гучаяхар.Сийи дика г1улакхаши массаза котдалар	Берий сурташ		Оаг1.50-58
21	Халкъа къаьна дувцараш. Вайгахьа хьунаш хьахиларах»	Керда тема хьехара урок	1		Мифаши легендаши			Оаг1.58-60
22	«Фуй из?». «Ткъоб1аь-Ердагахьа дошув корадича»	Керда тема хьалха дийцачунца дувзара урок	1				Ерд, элгац	Оаг1.59-60
23	Ховли-довзали (пхьубуаргаш)	Керда тема хьехара урок	1		Ховле – довзале темаши тайпаши довзийтар, цар гулдара лоарх1ам бовзийтар			Оаг1.61-66
24	Берий иллеш , ловзараш. Мустагударг.	Керда тема хьехара урок	1		Къаьнарча замангара берий иллеш и ловзараши хьадоаг1аш хилар гойтар			Оаг1.67-70
25	Шера ханашта (1ан, ахкан) хетадаь иллеш.	Керда тема хьехара урок	1					Оаг1.69-71
26	Тхьуждаргаш	Керда тема хьехара урок	1					Оаг172-73
27	Сихаооаларгаш.	Керда тема хьехара урок	1					Оаг1.73

28	Берий иллеш, цар белгалонаши. Кортабара урок.	Керда тема хьалха дийцачунца дувзара урок	1					Оаг1.74-77
28	Хашагульгов 1аьла. «Г1о вай, г1о вай».Багахбувцама хьисапе язъяь хилар.	Керда тема хьехара урок	1		Стихотворене багахбувцама белгалонаш белгалгъяр	Портрет		Оаг1.74
29	Гаьгенаькъан Г.Стихотворени «Яхийла Даьхе».	Керда тема хьехара урок	1		Поэта вахари кхоллами лоацца бовзийтар; стихотворене чулоацам башхар; шаьра дешара навькаш лакхъяр	Портрет		Оаг1.78-79
30	Стихотворени «Дика саг накъавоаккхаш баьккха ловца».	Керда тема хьехара урок	1		Стихотворене чулоацам башхар; шаьра дешара навькаш лакхъяр		Ловца	Оаг1.79-80
31	Багахбувцами литературени	Керда тема Хьехара а дийцачунца из тема ювзар а	1		Багахбувцамаи Говзамеча литературани Юкьарлои башхлонашеи дешархошта йовзийтар		Говзаме литература Багахбувца м	Оаг1.80-82
32	Боазаркънаькъан Идрис. Дувцар «Заретта».Т1емо наха т1аотгадаь 1азап,хало.	Керда тема хьехара урок	1		Йоазонхочун Вахари кхоллами лоацца бовзийтар; дувцара		Тема идея	Оаг1.83-98

					чулоацам башхар;			
33	Зареттай сурт-сибат, цун Оамалаш.	Керда тема дийцачунца ювзар	1		Кертерча турпалхочун сурт-сибат дешархошца дашхар;цун турпала оамалаш гучаяьлар бахъан гойтар		Сурт-сибат	Оаг1.83-98
34	ОминаькъанХъ Стихотворени«Лийг».	Керда тема Хъехара урок	1		Йоазонхочун вахари кхолламилоаца бовзийтар; стихотворене чулоацам башхар;дешархо й шаьра ,къоастадеш дешара навькаш лакхьяр	Портрет презентаци	Пейзаж	Оаг1.99-100
35	Стихотворенеш «Вахар», «В1аьхий ва со».	Керда тема хъехара урок	1		Стихотвореней кертера уйла , цун к1оаргал гучаяккхар;		Эпитет Дистар	Оаг1.101-102
36	Дувцар « Х1ана йитар сона». Кертерча турпалхой оамалаш Тахар.	Керда тема хъехара урок	1		Дувцара кертера уйла гучаяккхар;			Оаг1.103-106
37	Классал арахъа дешара урок		1					

38	Озанаькъан Салман. Стихотворени «Мотт».	Керда тема хъехара урок	1		Стихотворени ший тайпара , Къайла маан долаш хилар дешархошта гойтар		Эпитет Дустар	Оаг1.107-108
39	Стихотворени « Нахацар аглулакх».	Керда тема дийцачунца дувзар	1		Поэта беш бола хъехам ; стихотворене говзаме белгалонаш тахкар , цун кертера тема , уйла яшхар		Эпитет Дустар	Оаг1.108-109
40	Янднаькъан Ж. Стихотворени « Со зIамига волча хана».	Керда тема хъехара урок	1		Поэта вахари кхоллами лоацца бовзийтар; хьалхарча замах галгай хинна миска вахар пота гойтар ,цун ший бер долча хана хинна сурт духьалъахар		Эпитет Дистар Олицетворе ни	Оаг1.110-112
41	Стихотворенеш «ДогIа», «Балха Iуйре».Поэта Даьхен хозал ювцар. Эпитетах кхетам балар.	Керда тема дийцачунца ювзар	1		Ший Даьхенцара безам бувцаш ,иразе вахар,къахъегам , безам хестабар дешархошта гойтар		Эпитет	Оаг1.112-114

42	Классал арахва дешара урок.		1					
43	Осминакъбан Хь. Стихотворени « 1а», «Кердача шераца боккха ловца».	Керда тема хъехара урок	1		Стихотворене чулоацам бовзийтар ; шаъра , къоастадеш дешара навъкаш лакхъяр.		Эпитет дистар	Оаг1.115-116
44	Кхоартой Мурад. Стихотворенеш « Седкъий» . «К1ормац».	урокКерда тема хъехара	1		Стихотворене чулоацам бовзийтар ; шаъра , къоастадеш дешара навъкаш лакхъяр.			Оаг1.118-119
45	Литературни теорех кхетам балар. Стихотворени кхоллара Наъкъаш.	Керда тема хъехара урок	1		Дешархошта говзамеча белгалонех , эпитетах кхетам балар		Рифма Ритм строфа	Оаг1.120
46	Ведажнакъбан Ахь. Дувцар « Лар».	Керда тема хъехара урок	1		Йоазонхочун вахари кхоллами лоацца бовзийтар; дувцара говзаме белгалонаш дешархошта йовзийтар	Портрет		Оаг1.121-123
47	Дувцар «Кхор». Кхор-вахара машара г1онча хилар.	Керда тема Хъехара урок	1		Йоазонхочун вахари кхоллами лоацца бовзийтар;			Оаг1.123-126

					дувцара говземе белгалонаш дешархошта йовзийтар			
48	Дувцар «Доттаг I чун инкал»		1		Дувцара чулоацам а кертера уйла а къоастаяр ,берий доттаг I алах а ,царна юкьерча къовсамах а дувцар		Монолог Диалог	Оаг1.126-132
49	Литературни теорех кхетам балар. Повествовани ,монолог, Диалог.	Керда тема хъехара урок	1		Литературни теорех кхетам балар		Повествова ни Монолог Диалог	Оаг1.133-134
50	Пхъилекшонгий М.-С. Дувцар «Оамал». Дувцара чулоацам, цун кертера тема.	Керда тема хъехара урок	1		Дувцара кертера уйла – берашта юкьера вахара- лелара моттиг гучаяккхар	Портрет		Оаг1.135-138
51	Дувцар «Нане оттаяь пхиъ». Дувцара чулоацами цун Кертера маIани.	Керда тема хъехара урок из Iомадаьчунц а ювзар а	1		Дешархошта бераштеи боккхийчарнеи юкьера моттиг			Оаг1.138-141
52	Литературни теорех кхетам балар. Композиции сюжети.	Керда тема хъехара урок	1		Литературни теорех кхетам балар		Композици сюжет	Оаг1.141
53	Дистар. Олицетворени.	Керда тема хъехара урок	1		Литературни теорех кхетам балар		Дистар Олицетворе ни	Оаг1.142-143

54	Классал арахъа дешара урок		1					
55	Заьзгнаькъан Б.Дувцар «Пхъалехар».Дувцара кертера керда тема.	Керда тема хъехара урок	1		Йоазонхочун вахари кхоллами лоацца бовзийтар; дувцара чулоацам , тема гучаяккхар	Портрет		Оаг1.144-147
56	Дувцар «Нани».Ахъме берал, цун сурт-сибат,оамалаш.	Керда тема хъехара урок	1		Дувцара чулоацам бавзийтар; тема, уйла гучаяккхар	Берий сурташ		Оаг1.147-150
57	Нане сурт- сибат мишта гойт йоазонхочо.	Керда тема 1омадаьчунца ювзар	1		Дувцара чулоацам бавзийтар; тема, уйла гучаяккхар			Оаг1.150-156
58-59	Нане бийцача фаьлга ма1ан.	Керда тема 1омадаьчунца ювзар	2		Дувцара текст доакъоех екъа а , план отгае а дешархой 1омабар			Хаттарашта жоп далар
60	Чахкнаькъан С. Стихотворени « Мала мича вах».	Керда тема хъехара урок	1		Эпически хъисапе стихотворени язъь хилар белгалдаккхар	Портрет	Диалог	Оаг1.157
61	Дувцар «Маькха г1орг1илгаш». Дувцара кертера тема.	Керда тема хъехара урок	1		Йоазонхочун вахари кхоллами лоацца бовзийтар; дувцара чулоацам а	Дувцарий сборникаш		Оаг1.158-170

					дешархошта бовзийтар			
62	Дувцара д1аяхача заманца бола бувзам.	Керда тема хъехара урок	1		Маржана вахар , цун дезал ; ялат яха дош ший тайпара ма1ан долаш хилар гойтар			Оаг1.170-179
63	Дувцара композиции сюжети	Керда тема хъехара урок	1				Сюжет Композици	Хаттарашта жоп далар
64	Чахкнаькъан Мурад. Дувцар «Денал»	Керда тема хъехара урок	1		Дувцара чулоацам бавзийтар; тема, уйла гучаяккхар			Оаг1.179-181
65	Боканаякъан Ахь.Дувцар «Оарц».	Керда тема хъехара урок	1		Дувцара чулоацам бавзийтар; тема, уйла гучаяккхар			Оаг1.181-185
66- 68	Дерригача шера дийшачен кортабара урокаш							

ДЕШАРХОЙ СОЧИНЕНЕЙ МАХ БАРА БОАРАМ

Глалглай литература лomadеш язъеча сочиненей мах хоадабеш, теркаме эца:

1. Темах дика кхетар, цун чулоацам клоарга а нийсача кепара а хьатлаэцар; чулоацамга хьежа хиннача хламашта, турпалхой глулакхашта мах оттабе а маан де а хар; тема кьоастаеш эша материал йоалаяр; юкьара маан де хар; цитаташ кхувла а уж дланыйсье а хар.

2. Сочиненей доакьош шоай боарамга а, маанга а, бувзамга а диллача, шоайла цхьана доаглаш хилар.

3. Наьна метта говзамеча гирсах пайда эцар, нийсача литературни меттаца язъе хар.

Сочиненешта ши мах бу; литература довзареи глалглай метта грамматика йовзареи.

Дешархошта литература довзара мах бар:

«5» оттаю клоаргга тема а тохкаш, текст а кхыйола литературни материал тоьам болаш ховш хилар а гойташ, царех пайда а эцаш, юкьара кертердар а ховш, уйлаш бувзамца нийса а чулоацамца йизза кхоачашхинна а йолаш, нийсача литературни меттаца язъяьча сочиненешта.

«4» оттаю тоьал тема а тохкаш, текст а, эшаш йола кхыйола материал дика ховш хилар а гойташ, царех нийса пайда а эцаш, юкьара кертердар а ховш, уйлаш бувзамца нийса а, чулоацамца йизза кхоачашхинна а йолаш, литературни меттаца язъяьча сочиненешта. Чулоацамах ца1-шиь кьоастананза а кьамаьлаца ши-кхоь кхоачам боацар а хила тарлу.

«3» оттаю тема кертерча даькье нийса а тохкаш, жоп дизза а доацаш, чулоацамах цхьацца нийса йоаца моттигаш а нийслуш, кертердар кьоастане а ца ховш, уйлаш бувзам болаш нийсьяь а йоацаш, йоазон кьамаьл ховш хилар гойташ, диь-пхиь кьамаьла глалаташ а долаш язъяьча сочиненешта.

«2» оттаю темаца ца йоаг1аш, текст ца ховш хилар гучадоалаш, ший уйлаш йоазонца гучаяха ца ховш язъяьча сочиненешта.

Дешархошта г1алг1ай грамматика йовзара мах бар:

1. «5» оттаю:

а) нагахъа санна, дешаш хержаш а предложенеш увттаеш а цхъаннел-шиннел совг1а г1алат деце;

б) ца1 мара орфографически а е пунктуационни а г1алат деце.

2. «4» оттаю:

а) нагахън санна, дешаш хержаш а предложенеш увттаеш а кхаьннел совг1а г1алат деце;

б) шиннел совг1а орфографически а шиннел совг1а пунктуационни а г1алат ца хуле.

3.«3» оттаю:

а) нагахъа сапна, дешаш хержаш а предложенеш увттаеш а пхеннел-ялхнел совг1а г1алат деце;

б) цхъаннел совг1а орфографическии ялхнел совг1а пунктуационни г1алат ца хуле.

4.«2» оттаю:

а) нагахън санна, дешаш яздеш а предложенеш увттаеш а ворх1нега кхоачаш г1алаташ даьдале;

б) кхойттанега кхоачаш орфографически а пунктуационни а (царех ворх1нега кхоачаш орфографически) г1алаташ даьдале.

5.«1» оттаю:

нагахъа санна «2» юллачул совг1а г1алаташ хуле.

Вай республика школашка болх беш болча хъехархоша пайда эца беза укх оценкай нормаех.

Галгай мотт 7 класс

	Наьна метгах лаьца	Юкъара кердадаккхар	1		Метга хозал,кӀоаргал йовзийтар.	сурташ	Тохкам	§I упр. 2
I	Юмадаьр кердадаккхар. Лексика .	Хьалха Юмадаьр кердадаккхар	1			Таблица карточкаш.		§2-3 упр. 6
2-3	Къамаьла доакъош. Цердош, белгалдош.	Кердадаккхар	2		Дешархой морфологически тохкамах бола кхетам кӀоаргбар	таблицаш таблица ш	Амат, анаюхе	§4 упр. 14
4	Хандош, таьрахьдош.	Кердадаккхар	2			Диктант ий гулам. Сборник.		§5 упр. 17
5-6	Церметтдош	Кердадаккхар	2		Тохкамах бола кхетам кӀоаргбар	Таблицаш, карточкаш.	Ушал Эрз	Прав. керд.
7	Морфологически тохкам.	Юмадаьр кердадаккхар	1		Керда дешаш хьаду наькъаш довзийтара.	Дошлорг, таблица, хьокхама пособи.		§6 упр. 19
8	Диктант	Йоазув шаьрдар	1		Хала орфограмм зем баккхар	Гуллам	ВӀов, гӀала	упр. 21
9	Галаташ тоадар. Морфологически тохкам.	Кердадаккхар	1			Карточкаш.		§упр. 29
10	Масдар. Масдара лоархӀами цун грамматически белгалонаши.	Керда тема Юмаяр.	1		Темах кхетам балар	Таблицаш, карточкаш	Іалам, Іилма	§9-10 упр. 31
II	Масдар хьахилар	Керда тема Юмаяр	1		Темах кхетам балар	Книжкаш, карточкаш	ГӀайре	Прав. керд.
12-13	Сочинени	Дувзаденна къамаьл шаьрдар	2		Темах кхетам балар.	Изложений а сочинений а сборник	ЦарацӀураш ЧӀоагӀашкаш Осташ	упр.40
14	Масдарий легар	Керда тема Юмаяр	1		Масдарах бола кхетам кӀоаргбар		Дак, дитт поп	§13 упр.51

12-13	Сочинени	Дувзаденна къамаъл шаърдар	2		Темах кхетам балар.	Изложений а сочинений а сборник	Царацгураш ЧоагIашкаш Осташ	упр.40
14	Масдарий легар	Керда тема Юмаяр	1		Масдарах бола кхетам кЮаргбар		Дак, дитт поп	§13 упр.51
15	Масдарашца дацардош ца яздара бокьонаш	Керда тема Юмаяр	1		Шоай уйла йоазонца гойта Юмабар	Карточкаш		§14 упр. 55
16	Диктант «Лоаман сайре»	Йоазув шаърдар	1		Темах бола кхетам кЮаргбар	Гуллам	ЧIагаргаш, алкхашкаш	упр. 61
17	Галаташ тоадар. Причасте лоархIами цун граммат. белгалонаши.	Керда тема Юмаяр	1		Темах кхетам балар	Таблицаш книжкаш		§18 упр. 70
18	Причасте формаш.	Керда тема хьехар	1		Орфогр. теркам бе Юмабар.	Хькхама пособи	Кхазар, наркаш	Ю гаьна цIи язье
19-20	Причастей легар..	Керда тема хьехар	2		Темах кхетам балар	Хьокхама пособи		§19 упр. 76
21	Причастеш классашца хувцаялар.	Керда тема хьехар	1		Причастеш текста юкьера къесте Юмабар	таблицаш	Дацардош ца (отрицательная частица)	Упр. 81
22	Предложене юкье причасте гIулакх.	Керда тема хьехар	1		Дожараш кердадар	Хьокхама таблицаш, пособи.		Упр. 91
23	Причастей язьяра бокьонаш.	Керда тема хьехар	1				Iам,форд,кема	Излож.. кийчо яр.
24-25	Изложени «Наьна кулг»	Дувзденна къамаъл шаърдар	2		Синтакс. тохкам кердабакхар	Изложенеша а, сочиненеша а гIайола сборник.		§20 упр. 103
26	Причастешца дацардош ца	Керда тема	1		Хала		Неш, новкьост	§21 упр. 112

	яздара бокъо.	хъехар			орфограмм.тахка р			
27	Причасте корчам.	Керда тема хъехар	1		Юмадаър кЮаргдар	Таблицаш. Карточкаш.		§22-23 упр. П6
28	Причастей сецара хъаракаш.	Керда тема хъехар	1		Дацардешаех бола кхетам кЮаргбар		Палчакх,пхъагIат	Прав. керд.
29	Причасте тохкам бар.	Юмадаър чЮагIдар	1		Кхетам балар	Сочинений а, изложений а гулам.		§24-25 упр. I22
30- 31	Диктант. Палаташцара болх.	Юоазув шаърдар	2		Орфограми хала йола дешаш тахкара	Гуллам	Шовзткъа. Дезткъа. БIаь.	упр. I29
32	Деепричасте лоархами цун грамматически белгалонаши.	Керда тема хъехар	1		Темах кхетам балар	Изложений а сочинений а сборник.		§27 упр. I34
33	Деепричасте хъахилар.	Керда тема хъехар	1		Юмадаър кЮаргдар	Таблицаш, карточкаш	Тунал,дохк	Оакхарой I0 язье
34- 35	Сочинени »Дена кхаьчар Керда шу»	Дувзденна къамаьл шаърдар	2		Деепричастех кхетам балар	Таблицаш, карточкаш.		упр. I37
36	Деепричасти ханашцеи классашцеи хувцайлар.	Керда тема хъехар	1		Деепричасти текста юкьера къестеае дешархой Юмабар		Къулба. Къилбаседа. Есар.	§30 упр. I42
37	Деепричастей лоIамзача причастей яхача хана формаш,цар къоастам.	Керда тема хъехар	1		Шоай йоазонца уйлаш хъагойта Юмабар	Книжкаш, таблицаш.		§3I-32 упр. I4
38	Деепричастей язъяра бокъонаш.	Керда тема хъехар	1		Ханаши классаш		Ешaп. ДоттагIал.	§упр. I5I

					кердаяхар			
39	Деепричасте корчамах бола кхетам.	Керда тема хъехар	1		Юмадаър кЮаргдар	Таблицаш, карточкаш		Прав.керд.
40	Деепричасте тохкам бар.	Юмадаър чЮагЮдар	1		Текста чулоацам дегЮабоалабара.		Фийла Васкет	§34 упр. 155
41- 42	Диктант «БЮабстан юхь»	Юоазув шаърдар	2		Хала орфограмм зем баха дешархой Юмабар	Гуллам		Прав.керд.
43	Куцдеша лоархЮами цун грамматически белгалонаши.	Керда тема хъехар	1		Дешархой тохкам бе Юмабар	Таблицаш, книжкаш	ГЮайре Кхуркхолг	§35 упр. 160
44	Куцдешай разрядаш.	Керда тема хъехар	1		Юоазон теркам тЮабахийтар	Книжкаш, карточкаш	Соалор Къаьна Къона	§36 упр. 164
45	Куцдешай дистара лагЮаш.	Керда тема хъехар	1		Куцдешах кхетам балар	Карточкаш. Сочиненеш тЮайола сборник.		§37 упр. 167
46	Куцдешай яздара бокъонаш.	Керда тема хъехар	11		Текста юкъера куцдешаш къестаде Юмабар		ХЮара ХЮаранена ХЮама ХЮанз	§38 упр. 176
47- 48	Изложени «Письмо».	Дувзденна къамаъл шаърдар	2		Куцдешай лагЮаш даха дешархой Юмабар	Таърахъдеша хъокхама таблицаш.		упр. 178-180
49	Предложене юкъе куцдешай гЮулакх.	Керда тема хъехар	1		Куцдешай яздара бокъонаш тахкар		ХЮана Бозбъуач	§41 упр. 187
50	Куцдеша тохкам бар.	Юмадаър чЮагЮдар	1		Уйла юоазонца гойта Юмабар		Чабакх Чкъаьра	§42 упр. 192

51-52	Диктан «Новкѳостий». Палаташцара болх.	Йоазув шаърдар	2		Предложене тохкама теркам бар.	гуллам		Прав.керд.
53	ДештІехъенах бола юкѳара кхетам.	Керда тема хъехар	1		куцдешаш къестаде хар		АргІа Богапхъид	§43 упр. І96
54	ДештІехъений лоархІами цар лелара башхалои	Керда тема хъехар	1		Орфограммм.зем баккхар	Таблицаш, книжкаш		§44 упр. І98
55	.Кхыча къамаъла доакѳоех хъахинна дештІехъенаш.	Керда тема хъехар	1		ДештІехъенех кхетам балар		Кхоллам Боарам	§45 упр. 204
56	Хоттаргах бола юкѳара кхетам.	Керда тема хъехар	1		Бола кхетам кІоаргбар	Сочинений а изложений а гуллам.		Прав.керд.
57	Хоттаргий тайпаш.	Керда тема хъехар	1		Кхетам кІоаргбар		Фийла Васкет Толамаш	§46 упр. 207
58	Хоттаргий яздара бокѳонаш.	Керда тема хъехар	1		Йоазув аърдар	Хоттаргий хъокхама таблицаш.		§47-48 упр. 2І3
59-60	Сочинени	Дувзденна къамаъл шаърдар	2		Хоттаргаш къестаде Іомобар.		Дак Надж	упр. 22І
6І	.Дакъилгах бола юкѳара кхетам.	Керда тема хъехар	1		Темах кхетам балар	Сочинени а, изложени а чулоацама сборник		Прав.керд.
62	Дакъилгий тайпаши цар разрядаши.	Керда тема хъехар	1		Шоай уйла йоазонца гойта		Дакъе Эсти	§5І упр. 224

					Юмабар		Къахъэсти	
63	Дакъилгий яздар бокъонаш.	Керда тема хъехар	1		Юмадаър кЮаргдар	Карточкаш, таблицаш ГІалГІай орфографически словарь.		§52 упр. 227
64	Диктант »Сомий беша»	Юоазув шаърдар	2		Орфографи хала йола дешаш тахкар		ТЮоникъ Зама ГІайГІа	упр. 229
65	Айдардеша лоархІами къамаъла чу цун гІулакхи.	Керда тема хъехар	1		Темах кхетам балар	Таблицаш, карточкаш.		§54 упр. 236
66	Айдардешай яздар бокъонаш.	Керда тема хъехар	1		Темах кхетам балар		ДегагЮоз Хъаькъал	§55 І5 хандош язде
67- 68	Юмадаър кердааккхар.	Юмадаър чЮагІдар	2			Книжкаш, таблицаш.	Толамаш	§56 упр. 244

ГІАЛГІАЙ ЛИТЕРАТУРА

ГІалгІай литература программас новкъостал ду хъехархочоа берашта гІалгІай йоазонхоша кхелла говзаме йоазоний чулоацам а, тема а, идея а къоастаде а, хІаьта цар шоай произведенешта бувцаш болча цІенача, хозача, говзамеча меттах пайда эца а.

Г1алг1ай литература хъехаш вола хъехархо декхарийла ва литература новкъосталца берашта г1алг1ай метта хозал, говзал, к1оаргал, цун ганз йовзийта, уж кхетамца, эхь-эзделца кхебе, дикачун-вочун къоастам бе ховргдолаш.

Дешархошта ха деза г1алг1ай литература хъахилара наькъаш. Укхаза царна хайтача бакъахъа да, вай г1алг1ай литература хъахилара г1улакх малаг1ча таронца эттад, эггара хъалхара г1алг1ай йоазув 1923 шера Мальсагнаькъан Кураза Зоврбика кхелла хилар, из латински ларда т1а хинналга. Эггара хъалха г1алг1ай меттала кепатеха йоазув 1923 шера «Сердало» яха газета т1а кепатеха хилар.

Цъабакъда, шоай йоазув хиннадеце а, багахбувцам б1аьхий хиннаб г1алг1ай къаман, тайп-тайпара жанраш чу а йоаг1аш: къаьнара иллеш, фаьлгаш, к1оанолгаш, ховли-довзалеш, легендаш, шира ооламаш, иштта кхы д1ахо а.

Г1алг1ай литература никъ, 1923 шерагара денз, таханарча денга кхаччалца, чоалхане болаш хъабенаб. Массехк хана доакъоох бекъа йиш я из.

Хъалхара ха - 1920-г1а шераш - говзаме йоазонаш хъахила доладенна ха я, х1аьта 1930-г1а шераш - г1алг1ай литература дег1ая йолаенна ха я.

Х1ара ха ше-ший белгалонаш йолаш я.

Цу ханий керттера белгалонаш хъахул истрически заманга хъежжа а цу заман декхараш кхоачашдеш а. 1920-г1ча шерашка керда йоазува наха юкъе даржаш хиннад, г1алг1ай йоазонхой произведенеш кепаетта йолаяьй, къаман юкъе йоазув-дешар а 1илман к1оаргаленаш а тахка безам бола нах, къаьстта кагийбараш, денна алсам болаш хиннаб.

Ткъаь иттлаг1ча шерашка вай мехка коллективизаци яьржаш хиннай. Хъалъаь яьннай кердача советски вахара лард. Заман декхарашка хъежжа, литература йоазонаш а хиннад: кердача заман саг кхевара лаьрх1а.

Вай паччахьалкхен Сийлахь-боккха Даьй-мехка т1ом болабенна ха - ше къаьстта ха я.

1944 шерага денз хъа 1956 шерага кхаччалца, Сталина репрессеш бахъан долаш г1алг1ай йоазонхой говзаме йоазонаш де таро а бокъо хиннаяц. Нохч-Г1алг1ай Республика метта оттаяьчул т1ехьаг1а, г1алг1ай говзаме литература юха а дег1аенай.

Хіара исторически ханага хьежжа хул йоазонхой произведеней тематика. Цхьабакьда, хіара говзамеча литература произведене ший керттерча уйланга диллача, бераш кхетамца кхедара, шоай Даьхе езаш, цун парглато бахьан долаш шоай са дладала кийча хургболаш, нахаца Iимерзо лелаш, кхыча кьаман ва, аьнна, хоарцо лелаергйоацаш кхедара новкьостал ду.

Программа юкьейоагIа произведенеш берий ханага хьажжа я, чулоацам а, керттера уйла а дика кхетадергдолаш, хIаьта хIара классе ГIалгIай багахбувцамах пайда эц.

V-XI классашка дешархой кхетамца кхебара духьа, уж эхьаца-эздеаца, хознена лоархIамца кхебара духьа дола говзаме йоазонаш Iомаду. Цу классашка Iомаеш йола материал чоалхане яц, ший чулоацамга хьежжа, хIаьта идейни кхетам балара гIулакх лерттIа да цун.

Хіара классашка чуйоагIаш йола материал хронологичеки хьисапе луш я, дешархой литература исторех а литературеи вахари вIаший дувзаденна хиларах а кхетаргболаш. Цул совгIа, мехка истори а дикагIа йовзаргья царна. Масала, Янднаькъан Дж. «Со зIамига волча хана» яхача стихотворене дешархошта хьагойт, хьалхарча замах гIалгIай вахар мишта хиннад, хIаьта Зязгнаькъан Б. «ГIуша-Хьажа» яха дувцар дийшача, берашта гучадоал, революце шерашка шоай кортамукьал, иразе, паргIата вахар бахьан долаш, гIалгIай, цаI санна, моастагIчоа духьальовттар.

V-VIII классашка говзамеча йоазонашца цхьана литературни теорех кхетам лу. Дешархоша керттера кхетаде дезаш дар да литература говзаме кхоллам хилар, цун мотт поэтически хилар. Литература теори дикагIа кхетаергья дешархоша, говзамеча произведенешца цхьатарра Iомайойя.

Хіара классе литература чулоацамга а дешархой кхетамга а, цар дегIадара боарамга а хьежжа, тайп-тайпара хьехара наькъаш леладе деза: хоза кьоазадеш текст ешар, суртех, телевиденех, компьютерах пайда эцар. Цул совгIа, дешархошка шоашка болх байта беза йоазонхоех а цар говзамеча йоазонех лаьца кхы а дукхагIа хоамаш лохаш.

V-VIII классашка теркам бе беза хоза кьоазадеш, кхетадеш шаьра дешара говзал лакхаяккхара. Из программай декхар кхоачаш динза даргдац, урокаш тIа а дешаш, цIагIарча дешара тIахьожамца кулгал а деш. Дешара техника тоаеш болх бе беза массане цхьана дешаш, юкь-юкьера хоржаш дешаш, оттадаьча хаттара текстаца жоп луш, ишт. кх. дI.

Лакхерча классашка дешархой керттерча дакъе кхетам болаш кийчбе беза ешаш йола произведенеш шоай лоламе яшха, анализ е, керттера маган а, уйла а гучадоахаш, цар мах бе.

V-VIII классашка мегаргда лоацца текстах а цун чулоацамах а шоашта хетар ала.

IX-XI классашка йоазонхочун вахара а кхоллама а никъ, цо айяь проблемаш тохкаш, хъехархочун урока керттера форма лекци хила йиш я. Иштта теоретически проблемаш е йоккха темаш ломаш, тлехъара лодаьр чоагладара урок еш, лодаьр юха дагадохийташ лекцеца болх длабахъа мегаргба.

Лекци толамаца тлаэцара аьттув баргба, нагахъа санна хлара дешархочоа лаьрхла тладулараш луш, текста доакъош тохкаш, хьалха болх баь хуле. Лекце план луш, керттерча маганых лаьца хаттараш отгадеш болх беш хуле, лекци дикагла тлаэц дешархоша. Болх лекце формах беш хилча, дешархой хьинар а цар шоай лоламе болх бар а влштлехьадаккха деза, царна дешачунца безам хургболаш.

Лакхерча классашка программа юкьейоагла йоккхий эпически произведенеш. Уж дешархошка хьалххе а ешийта еза. Класе дешархошта произведени тахка а, цун чулоацамах а, турпалех а шоашта хетар ала ха деза.

Къаьстта теркам тлабахийта беза дешархоша шоай лоламе беча балха, произведене доакъош, текста юкьера белгалгьяьха моттигаш тохкаш, план отгаеш, турпалий оамалех шоашта хетар оалаш, лалама сурташ дийшачул тлехьагла, уж каьхата тла дахка хьожаш.

Хлара класса лаьрхла багах а йоазонца а де дезаш долча балхий тайпаш белгалдаьд программа тла. Балха хлара тайпа, ломача произведенеца айхха бувзам болаш, цун чулоацамга хьежжа хила деза. Хъехархо хадданза болх бе декхарийла ва дешархой багах ду къамаьл шаьрдеш, хлана аьлча, из йоазонца беш болча балха лард я.

VII класса дешархоша дагахъа а йоазонца а де дезача балхий тайпаш:

Говзаме литература а филма-публицистически а тексташ хоза къоастаеш ешар. Магане дешар. Хаттарашта жоп телар. Дийшар хъадувцар а дӀаяздар а. План оттаяр. Йомадечох корта бар, цох лаьца сочинени язъяр. Турпалхой оамалаш тахкар, характеристика оттаяр. Керда дешаш хъакъоастаде а дешлорг леладе а хар.

Шоаш белгалдаь а дӀаяздаь а дола керда дешаш къамаьла юкъекхахъа хар.

Баргадайна фильм, драматически постановка хъаювцар, из яшхар.

Ӏаламах, хъайбаех лаьца дувцараш оттадар, уж дӀаяздар.

Классах, школах, дезалах лаьца яздар.

Сурташ, музыкальни кхолламаш дашхар.

VII класса дешархошта ха дезар:

Шаьра тексташ еша (масса тайпара дола йоазонш, довзаш а ца довзаш а дараш) - минота 110-120 дош.

Ӏойийша эпически произведенеш, юхь хувцаш, хъаювца. Турпалхошта мах оттабеш, цар оамалаш тахка, сурт-сибат къоастаде. Бақьи харци турпалхой къоастабе, цар оамалаш яшха.

Шоаш дийша книжкаш лоацца хъадувца, керттера маган гучадаккха.

Дешлоргаца болх бе а цох пайда эца а.

№ п/п	Тема урока	Кол-во часов	Сроки изучения		
			План	Факт	
Введение (1 ч.)					
1	Чудигар.	1	1 н		
Устное народное творчество (4+1 ч.)					
2	Г1алг1ай багахбувцам.Багахбувцама жанраш.	1	1 н		Презентаци
3	Шира дувцараши ооламаши.Ооламашкара турпалаш,ооламий белгалонаш.	1	2 н		Фонохрестомати
4	Ооламаш «Сеска Солси Села Пир1ийи», «Хьалха баьхача нахах», «Сеска Солси К1инда Шоаи».	1	2 н		Отрывки из художественного фильма
5	«Диь бера нана», «Колой К1анти Сеска Солси».	1	3 н		
6	Д.Къ.Ш. (хьай оолам в1аш-ла)	1	3 н		
Бовза, беза хьай Мохк (2 ч.)					

7	Коазой Н. «ХIал-Ерд».	1	4 н		Презентаци
8	Хамхой В. «Маьттлоам».	1	4 н		Презентаци
Из русской литературы 18 в. (2 ч.)					
9	Хамхой В. «Зязиков дагалаьца»	1	5 н		
10	Пхыилекьонгий Амир «Бартаца дах са халкъ», «Даьхенга» яха стихаш.	1	5 н		Бартах лаьца кицаш дIаязде, цар маIан дашха, цхьа стих. дагахьа Iомае
11	Мерешкнаькъан С. «Наьна мотт».	1	5н		
12	Бозаркъанаькъан М.И.вахарах кхолламах лаьца хоам.	1	6 н		Презентаци
14	Бозаркъанаькъан М.И.говзал «Сай» яхача дувцар тIа Сийлахь-боккха Даьй-Мехка тIема сурташ хьахьокхара.	1	6 н		Фонохрестомати
15	«Сай». Цун къонахчал, денал, сатохам .	1	7 н		Фонохрестомати
16	Сай-Даьхе баьхан вала кийчавола турпалхо.	1	7 н		Фонохрестомати

17	Глалгай кьаман хьалхара Илманхой,йоозонхой,цар кхоллама а вахара а никъ.Бекнакъан Т.	1	8 н		Проектни болх
18	«Сердало».Цун керттера маган,къаман культура дегаяра юхье лаьттараш белгалбахар.	1	8 н		Проектни болх
19	«Ший хьакъ шийга дахар» яха шира дувцар,цу дешай маган.	1	9 н		Укх дувцара доагла кицаш даязде,тахка цар маган.
20	Д.Къ.Ш. «Ший хьакъ шийга дахар» яхача шира дувцарах лаьца сочинени язьяр	1	9 н		
21	Заьзгнакъан Хь. Б. «Марац».	1	10 н		Фонохрестомати
22	Марац-бокьонца вола новкъост	1	10 н		
23	Пхылекьонгий М. «Лётчиках Оздоев Мурадах».	1		11 н	Презентаци
24	Кл.ар.дешар «Тема шерашка даьккха илли».	1		11 н	

25	Чакенакъбан Ю. «Брест».	1		12 н	
26	Д.Къ.Ш. Сочинени «Галглай къаман темахой».	1		12 н	
27	Янднакъбан Ж.вахара кхоллама никъ,цун стих-й белгалонаш.	1		13 н	Презентаци
28	«Глала ягла», «Гуйра», «Керда шу».	1		13 н	
29	Д.Къ.Ш. «Галглай глалаш»-къаман истори.	1		14 н	Проектни болх
30	Озанакъбан С.вахарах кхолламах бола хоам. «Вахара лараш», «Къахъегам» яха стихаш.	1		14 н	
31	Озанакъбан С. «Барт-цхьоаг1о», Пхилекъонгий А. «Бартаца дах са халкъ» яха стихаш.	1		15 н	
32	Д.къ.ш. Барт-цхьоаг1ох дола кицаш, цар ма1ан.	1		15 н	

33	Кл.ар.дешар «Сий» (фаьлг)	1		16 н	
34	А.Пушкин. «1уйре». Таржам даьр Озанаьан С.	1		16 н	Фонохрестомати
35	Хамхой А. вахарах кхолламах лаьца бола хоам. « Наькъаш дехкараш», «Хоастам бу аз» яха стих-еш.	1		17 н	
36	Хамхой А. «Дак» яха стих.1алама сурт,цун вахарцара безам.Метта говзалаш.	1		17 н	
37	Ведажнаьан А. «Муте новраш».Беламе йоазош деш бола йозонхой,цар произв-еш.Г1алг1ай эхь-эздел,этикет ювцаш йола произв- еш кьоастаяр.Лит-ни кхоллам т1а беламе долчох лаьца.	1		18 н	
38	Ведажнаьан А. «Декхар» яха стих.Сага керттера декхараш кьоастадар. Лириках бола кхетам.	1		18 н	
39	Кл.ар.дешар.Бериханнаьан Ж. «Къонах оал».	1		19 н	Фонохрестоматия

40	Пхылекъонгий М-С. «Блехали аьрзии», «Акха кой» яха произвеш. I алама сурташ. Оакхарий, хъайбай оамалаш.	1		19 н	
41	Горчханнакъан Б. «Гуржий боалаш».	1		20 н	
42	Д.Къ.Ш. «Къоалах доала зе-зулам» яхача темах йоазон болх бар.	1		21 н	
43	Чахкенакъан С. «Трасса» яха произни. Кертера турпалхочун вахар. Дувцара композици.	1		21 н	
44	Чахкенакъан М. «Аслана дош»	1		22 н	
45	Дувцарахи повестахи бола кхетам.	1		22 н	
46	Кл. ар. дешар. Ляпин И. «Кавказа есар».	1		23 н	
47	Осминакъан Хъ. «Наналаьтта». Стих-не чулоацам. Лаьтта-Даьхе, вахар, къаман овла. Царлоархам.	1		23 н	
48	Осминакъан Хъ. «Оакхарий» яха	1		24 н	

	дувцар.				
49	«Оакхарий» яхача дувцара цли,цун маган.Керттера турпалхочун вахар.	1		24 н	
50	Д.Къ.Ш. «Оакхарий» яхача дувцар тла моастаглий кызал гойтар.	1		25 н	
51	Композицех,сюжетах бола кхетам.	1		25 н	
52	Гаьгенакьбан Г.вахара кхоллама никь.Цун йоазош.	1		26 н	
53	Гаьгенакьбан Г. «хьехам» яха стих.Галамо наха луш бола хьехам,цар клоаргал.	1		26 н	
54	Шеденакьбан С. «Аьшка сом».Дувцара чулоацам.	1		27 н	
55	«Аьшка сом» яхача дувцар тла гюлла кьоолах доала зулам гойтар.	1		27 н	
56	Д.Къ.Ш. « Са доттаглах дола дош» яхача темах сочинени язье, «Аьшка сом» яха дувцар ларде а дуллаш.	1		28 н	
57	Шеденакьбан С. «Чарахьал дитар».Чарахья васкети цун малани.	1		28 н	

58	Д.Къ.Ш. Чарахьал дувцаш е оакхарех дола шоай дувцараш дагадоха,хьадувца.	1		29 н	
59	Кл.ар.дешар.Коазой Т. «Берза къарзар».	1		29 н	
60	«Берза къарзар»-произведене тла ювцаш йола къиза ханаш.	1		30 н	
61	Хамхой Д. «Ма дика да лаьтга вахар».	1		30 н	
62	Кл.ар.дешар. Дахкилгнаькъан И. «Куке денал». Произведене тла ювцаш йола ха-зама.	1		31 н	
63	«Куке денал» яхача дувцар тла г1олла къаман исторически никъ гойтар.	1		31 н	
64	Куке керттера оамалаш,цун сурт- сибат.	1		32 н	
65- 66	Д.Къ.ш. «Куке денал» яхача темах йоазон болх бар.	2		32 н	

67	Шера Гомадаър кердадоаккхаш тестови болх.	1		33 н	
68	Чудерзора урок	1		33 н	

ДЕШАРХОЙ СОЧИНЕНЕЙ МАХ БАРА БОАРАМ

Глалглай литература лomadеш язъеча сочиненей мах хоадабеш, теркаме эца:

1. Темах дика кхетар, цун чулоацам клоарга а нийсача кепара а хьатлаэцар; чулоацамга хъежа хиннача хлаамашта, турпалхой глулакхашта мах оттабе а маган де а хар; тема къоастаеш эша материал йоалаяр; юкъара маган де хар; цитаташ кхувла а уж дланыйсье а хар.

2. Сочиненей доакъош шоай боарамга а, маганга а, бувзамга а диллача, шоайла цхъана доаглаш хилар.

3. Наьна метта говзамеча глирсах пайда эцар, нийсача литературни меттаца язъе хар.

Сочиненешта ши мах бу; литература довзареи глалглай метта грамматика йовзареи.

Дешархошта литература довзара мах бар:

«5» оттаю клоаргга тема а тохкаш, текст а кхыйола литературни материал тоьам болаш ховш хилар а гойташ, царех пайда а эцаш, юкъара кертердар а ховш, уйлаш бувзамца нийса а чулоацамца йизза кхоачашхинна а йолаш, нийсача литературни меттаца язъяча сочиненешта.

«4» оттаю тоьал тема а тохкаш, текст а, эшаш йола кхыйола материал дика ховш хилар а гойташ, царех нийса пайда а эцаш, юкъара кертердар а ховш, уйлаш бувзамца нийса а, чулоацамца йизза кхоачашхинна а йолаш, литературни меттаца язъяча сочиненешта. Чулоацамах ца1-шиь къоастанза а къамаьлаца ши-кхоь кхоачам боацар а хила тарлу.

«3» оттаю тема кертерча дакъе нийса а тохкаш, жоп дизза а доацаш, чулоацамах цхъацца нийса йоаца моттигаш а нийслуш, кертердар къоастаде а ца ховш, уйлаш бувзам болаш нийсья а йоацаш, йозон къамаьл ховш хилар гойташ, диь-пхиь къамаьла глалаташ а долаш язъяча сочиненешта.

«2» оттаю темаца ца йоаглаш, текст ца ховш хилар гучадоалаш, ший уйлаш йозонца гучаяха ца ховш язъяча сочиненешта.

Дешархошта г1алг1ай грамматика йовзара мах бар:

1. «5» отгаю:

- а) нагахъа санна, дешаш хержаш а предложенеш увттаеш а цхъаннел-шиннел совг1а г1алат деце;
- б) ца1 мара орфографически а е пунктуационни а г1алат деце.

2. «4» отгаю:

- а) нагахън санна, дешаш хержаш а предложенеш увттаеш а кхъаннел совг1а г1алат деце;
- б) шиннел совг1а орфографически а шиннел совг1а пунктуационни а г1алат ца хуле.

3.«3» отгаю:

- а) нагахъа сапна, дешаш хержаш а предложенеш увттаеш а пхеннел-ялхнел совг1а г1алат деце;
- б) цхъаннел совг1а орфографически а ялхнел совг1а пунктуационни г1алат ца хуле.

4.«2» отгаю:

- а) нагахън санна, дешаш яздеш а предложенеш увттаеш а ворх1нега кхоачаш г1алаташ даьдале;
- б) кхойттанега кхоачаш орфографически а пунктуационни а (царех ворх1нега кхоачаш орфографически) г1алаташ даьдале.

5.«1» отгаю:

нагахьа санна «2» юллачул совг1а г1алаташ хуле.

Вай республика школашка болх беш болча хьехархоша пайда эца беза укх оценкай нормаех.

9 класс

Ур. №	Урока тема	Са хьат	Урока тип	Урока г1ирс (ИКТ, ТСО, сурташ, унахц1ена лораяра болх)	Урока лоарх1амаш, декхараш	Ц1аг1ара болх	Таьрахь		
1	Гомадар кердааккхар цхьанкхийтача дешашта юкьера бувзам	1	Вводный урок	Дидакт. Материал, сало1а минот, гуманно- личностная технология	Гомадар кердааккхар; цхьанкхийтта дешашта юкьера бувзам хьокхар. Г1алг1ай меттацара безам совбаккхар	Оаг1.142 Упр.273			
2	Цхьалхане предложенеш	1	Обобщение и систематизиц ия знаний	Карточкаш ж-л «Села1ад», техн. проблем. обуч . сало1а мин	Цхьалхане предложенех ховр ч1оаг1дар; дешархой сакхетам лакхбар	Оаг1. 143 Упр.276			

3	Цхъа оттама предложений тайпаш	1	Обобщение и систематизация знаний, умений	ИКТ, дидакт. материал, техн. личносно-ориент. развивающ. обучения, сало 1а мин	Цхъан оттама предложений тайпаш довзийтар; 1алам лорадара т1ахъекхар	Багахб. Произведе нешта юкьера 5-6 предложени и хъаязье			
4/5	Цхъантайпара маъженашца чоалхане ерзаяь предложенеш	2	Формирование знаний, умений, навыков	Карточкаш, сурташ, худож. произ веденеш, технология на основе активизации и интенсификации деят-ти уч-ся, Сало 1а мин.	Цхъантайпара маъженашца чоалхане ерзаяь предложенеш ховр ч1оаг1дар; Даъхенцара безам кхебар	Шоашка ра 5-6 предл. Оаг1.146 Упр.283			
6	Къабстача маъженаша чоалхане ерзаяь предложенеш	1	Совершенствование знаний, умений	Ж-л «Лите ратурни Г1ал-г1айче», сало 1а минута, технология на основе активизации и интенсификации деят-ти уч-ся	Къабстача маъженаша чоалхане ерзаяь предложенеш йовзийтар; дешархой сакхетам лакхбар	6-7 предл. оттае Оаг1.148 Упр.287			
7	Грамматика бокъонах предложене маъженах ца дувзалуш дола дешаш	1	Обобщение и систематизация знаний	Багахбувца-ма произ. Учебник, Технология инд. воспитания, Сало 1а мин	Грамматика бокъонех предложене маъженах ца дувзалу дешаш довзийтар: г1алг1ай меттацара безам совбаккхар	Оаг1.149 Упр.285			
8/9	Сочинени «Гуйре»	2	Развитие речи	Сурташ, сало 1а минута, технология на основе активизации и интенсификации деят-ти уч-ся	Дувзаденна къамаъл шаърдара болх; 1алама хозленаш тахка а ювца хар	Сочинени язье кийчо ер			
10	Чоалхане предложенеш синтаксис. Чоалхане предложенеш бола юкяра кхетам	1	Вводный урок	Худож. произведе-неш, таблица, Технология инд. воспитания, Сало 1а мин.	Чоалхане предложенеш бола юкяра кхетам балар	Оаг1.150 Упр.292 №51			
11	Чоалханеча предложени	1	Формирова-	Худож.произведенеш,	Чоалхане предложени	Оаг1.152			

	тайпаш		ние знаний, умений, навыков	карточкаш, Технология инд. воспитания, Сало 1а мин.	тайпаш довзийтар: г1алг1ай исторей оаг1онаш йовзийтар	Упр.294 №52			
12	Чоалхане- цхьанкхийтта-ча предложе-нех бола юкьаракхетам	1	Формирование знаний, умений	Худож.произведенеш, карточкаш, техн. использования исслед. Метода, сало 1а мин.	Чоалхане- цхьанкхийттача предложенех бола юкьаракхетам балар	Оаг1.153 Упр.298 №53			
13-14	Чоалхане- цхьанкхийтта-ча предложе-нешта юкьера хоттаргаш	2	Комбинированный урок	Г1алг1ай багахбувцама произведенеш, карточкаш, Техн. проблемн. обуч., Сало 1а мин	Чоалхане- цхьанкхийттача предложенешта юкьера хоттаргаш довзийтар	Оаг1.156 Упр.301 №54 шоашка-ра 5-6 предл. д1аязье			
15/16	Тохкама диктант	2	Контрольный урок Сало 1а мин	Диктантти сборник, Техн. проблемн. обуч.,	1омадаьчун тохкам бар	1ом.керд			
17	Ч-цхь.предл.юкье хоттаргаш	1	Комб.урок	Дидакт.мат	Хоттаргаш керд	55. 1ом.керд			
18/19	Чоалхане- цхьанкхийтта-ча предложе-нешта юкье сецара хьаракаш увттадара бокьонаш	2	Обобщение и систематизация знаний, умений	ИКТ, карточкаш, Технология инд. воспитания, Сало 1а мин.	Чоалхане- цхьанкхийттача предложенешта юкье сецара хьаракаш увттадара бокьонаш йовзийтар; Даьхенцара безам кхебар	Оаг1.158 Упр.308 Оаг1.159 Упр.310 №55			
20	Чоалхане- карара предложенех бола юкьаракхетам	1	Комбинированный урок	ИКТ, карточкаш, Техн. проблемн. обуч., Сало 1а мин	Чоалхане- карара предложенех бола кхетам балар; наьна меттацара безам совбаккхар	Оаг1.162 Упр.312 №56			
21/22	Изложени	2	Развитие речи	Диктантти, изложений сборникаш, техн. использования исслед. Метода,	Дувзаденна кьамаьл шаьрдар; дешархой сакхетам лакхбар	Изложени язье кийчо яр			

				сало 1а мин.					
23	Чоалхане- карарча предложене-на юкьера кертереи тлатохеи предложенеш	1	Формирование знаний, умений, навыков	Худож. произведенеш, учебник, Техн. проблемн. обуч., Сало 1а мин	Чоалхане-карарча предложене кертереи тлатохеи предложенеш кьоастае 1омабар	Оаг1.164 Упр.316 №57			
24	Тлатохача предложене кертерча предложене-цара бувзам	1	Систематизация и обобщение	Карточкаш, учебник, техн. использования исслед. метода, сало 1а мин. ,	Кертереи тлатохачеи предложенешта юкьера бувзам хьокхар; тлатогай эздий оамалаш ювцар	Оаг1.166 Упр.320 №58			
25/ 26	Сочинени	2	Развитие речи	техн. использования исслед. метода, сало 1а мин.	Эзделица хилара кагирхой тлахьехар	Соч.т1а болх бе.			
27	Тлатохача предложене моттиг	1	Формирование и совершенствование знаний	Таблица, техн. на основе активизации и интенсификации деят-ти уч-ся, сало 1а мин.	Тлатоха предложене моттиг чоалхане- карарча предложенешка гойтар	Оаг1.168 Упр.322 №59			
28	Тлатохача предложене тайпаш. Карарчун тлатоха предложенеш	1	Комбинированный урок	Карточкаш, учебник, техн. лично-ориент. развивающ. обучения, сало 1а мин	Чоалхане- карарча предл-та юкье тлатоха предл-й тайпаш довзийтар; наьна меттацара безам совбаккхар	Оаг1.169 Упр.326 №60			
29	Кхоачама тлатоха предложенеш	1	Формир.зн,умений навыков	. Тлатогай багахбувцама произведенеш, Техн. проблемн. обуч., Сало 1а мин	Кхоачама тлатоха предложенеш	Оаг1.171 Упр.329			
30	Диктант	1	Формирование знаний, умений, навыков	Диктантний сборник, техн. использования исслед. метода, сало 1а мин	1омадаьр тахкар бола кхетам балар: хоза оамалаш хьокхар	55-60 керд №61			
31	Кьоастама тлатоха предложенеш	1	Комбин.урок	Карточкаш, сурташ, техн. лично-ориент. развивающ. обучения, сало 1а мин	Кьоастама тлатоха предложенеш бола кхетам балар: наьна меттацара	Оаг1.172 Упр.332 №62			

					безам кхебар			
32	Лоаттама тлатоха предложенеш	1	Совершенствование знаний, умений	Ж-л «Селалад» учебник, техн. лично-ориент. развивающ. обучения, салола мин	Лоаттама тлатоха предложенех бола кхетам балар: эделах дувцар	Оаг1.173 Упр.334 №63		
33	Бахьана тлатоха предложенеш	1	Комбинированный урок	Худож.произведенеш, карточкаш, техн. лично-ориент. развивающ. обучения, салола мин	Бахьана тлатоха предложенех бола кхетам балар: галглай меттацара безам совбаккхар	Оаг1.176 Упр.339 №64		
34	Хулачун тлатоха предложенеш	1	Формирование знаний, умений, навыков	Ж-л «Литературни Галглайче» карточкаш, Техн. проблемн. обуч., Салола мин	Хулачун тлатоха предложене бола кхетам балар: лалама хозленаш хьокхар	Оаг1.177 Упр.343 №65		
35/ 36	Изложени	2	Развитие речи	Техн. проблемн. обуч., Салола мин	Дешархой д/къ.шаьрдар	Изл.тла болх бе		
37	Дагалоацама тлатоха предложенеш	1	Комбинированный урок	Учебники пособи (Картоева А.А), карточкаш, техн. лично-ориент. развивающ. обучения, салола мин	Дагалоацама тлатоха предложенех бола кхетам балар; Даьхенцара безам кхебар	Оаг1.179 Упр.346 №66		
38	Бехкама тлатоха предложенеш	1	Формирование знаний, умений, навыков	Сурташ, карточкаш, техн. лично-ориент. развивающ. обучения, салола мин	Бехкама тлатоха предложенех бола кхетам балар: даьй хоза глулакхаш дувцар	Оаг1.180 Упр.349 №67		
39	Духьалара тлатоха предложенеш	1	Обобщение и систематизация знаний, умений, навыков	Худ.произв. ж-л «Селалад», Техн. проблемн. обуч., Салола мин	Духьалара тлатоха предложенех бола кхетам балар: галглай меттацара безам кхебар	Оаг1.181 Упр.353 №68		
40	Диктант	1	Разв.речи	Текст .техн.пробл.обуч.салола мин.	Дкъамаьл шаьрдар	1омад.керд		
41	Хана тлатоха предложенеш	1	Комбин. урок	Ж-л «Литературни Галглайче» карточкаш, Техн. проблемн. обуч., Салола мин	Хана тлатоха предложенех бола кхетам балар: лалам лорадара	Оаг1.183 Упр.357 №69		

					т1ахьекхар				
42	Боарама т1атоха предложенеш	1	Формирование знаний, умений, навыков	Учебник, худож. произведенеш, техн. личностно-ориент. развивающ. обучения, сало1а мин.	Боарама т1атоха предложенеш бола кхетам балар: Даьй мехкацара безам кхебар	Оаг1.184 Шоашкара 5-6 предл. оттае			
43	Дара- куца т1атоха предложенеш	1	Формирование и совершенствование знаний, умений, навыков	Карточкаш учебник, Техн. проблемн. обуч., Сало1а мин	Дара-куца т1атоха предложенеш бола кхетам балар; дешархой сакхетам лакхбар	Оаг1.186 Упр.363 №71			
44/ 45	Сочинени	2	Развитие речи	техн. использования исслед. метода, сало1а мин.	Дувзаденна къамаьл шаьрдар	Сочинени язье кийчо яр			
46	Массехк т1атохача предложеней кертерчун-цара бувзам	1	Вводный урок	ИКТ, учебник, Техн. проблемн. обуч., Сало1а мин	Массехк т1атохача предложеней ший йола чоалх-карарача предложенеш бола кхетам балар; гражд. т1емах лаьца дувцар	Оаг1.189 Упр.365 №72			
47/ 48	Массехк т1атоха предложени йолча чоалхане-карарча предложене чу сецара хьаракаш	2	Обобщающий урок	Художеств. произведенеш, учебник, техн. личностно-ориент. развивающ. обучения, сало1а мин.	Массехк т1атоха предложени йолча чоалхане-карарча предложене чу сецара хьаракаш увттадара бокьонаш йовзийтар	Оаг1.192 Упр.370 № 373			

49	Цхъанкхийттеи карареи предложенешта юкье йола чоалхане предложенеш	1	Комбинированный урок	Г1алг1ай багахбувца-ма книжкаш, карточкаш, Техн. проблемн. обуч., Сало1а мин	Цхъанкхийттеи карареи предложенешта юкье йола чоалхане предложенеш йовзийтар; Даьхенцара безам кхебар	Оаг1.194 Упр.376 №74			
50	Хоттаргаш доаца чоалхане предложенеш	1	Обобщающий урок	журналаш, сборник	Хоттаргаш доаца чоалхане предложенеш бола кхетам балар	Оаг1.196 Упр.377 №751ом			
51/ 52	Тахкара диктант	2	Контр.урок	Икт,ж«Лит.Г1алг1айче, техн. личносно-ориент. развивающ. обучения, 1омадаьчун тохкама бар.сал. мин	Наьна меттацара бзам совб.,	.керд.			
53	Хоттаргаш доаца чоалхане предложенешта юкье сецара хьаракаш	1	Формирование знаний, умений, навыков	ИКТ, карточкаш, Техн. проблемн. обуч., Сало1а мин	Хоттаргаш доаца чоалхане предложенешта юкье сецара хьаракаш увттадара бокьонаш йовзийтар	Оаг1.198 Упр.380 №76			
54	Меттах лаьца юкьара кхетам Мотт а цун ма1ан. Метта 1илман доакьош	1	Комбинированный урок	Книжкай хьокхам, техн. использования исслед. метода, сало1а мин.	Метта 1илман доакьон а цар ма1анаш а довзийтар; меттацара безам совбаккхар	Оаг1.201 Упр.385 №77			
55/ 56	Изложени	2	Развитие речи	Сборник изложений, диктантов, Техн. проблемн. обуч., Сало1а мин	Дувзадена кьамаьл шаьрдара болх	Изложени язье кийчо яр			
57	Литературни метта стилаш а художественни литературни мотт а	1	Совершенствование знаний, умений,	ИКТ, книжкай хьокхам, , техн. личносно-ориент. развивающ. обучения, сало1а мин	Литературни метта стилаш йовзийтар; художественни литература чам	Оаг1.204 Упр.388 №78			

			навыков		совбаккхар				
58	Синонимика-стилистика бух ба	1	Обобщение и систематизация знаний, умений, навыков	ИКТ, карточкаш, техн. лично-ориент. развивающ. обучения, сало 1а мин	Синонимий тайпаш а цар ма 1анаш довзийтар: шаъра къамаъл де дешархой 1омабар	Оаг 1.206 Упр.390 №79			
59/ 60	Сочинени	2	Обобщ.и сист.знаний,умений навыков	Икт,карточки,техн.личн.ориент. разв.обуч,сало 1ама минот	Даъхенцара безам совбаккхар	Соч.т1а болх бе			
61	Къамаъла культура а метта художественни башхалонаш а	1	Комбинированный урок	Стихай сборникаш, техн. лично-ориент. развивающ. обучения, сало 1а мин	Мотт хоза а нийса бувцара а яздар нормаш йовзийтар: хоза къамаъл дувца 1омабар	Оаг 1ю208 Упр.394 Упр.396			
62/ 63	Сецара хъаракаш увтгадара бокъонаш кердаяхар	2	Совершенствование знаний, умений, навыков	Художест-венни произведе-неш, карточкаш, Техн. проблемн. обуч., Сало 1а мин	Сецара хъаракаш увтгадара бокъонаш кердаяхар	Оаг 1.215 Упр.397			
64/ 65	Тохкама диктант	2	Контрольный урок	техн. лично-ориент. развивающ. обучения, сало 1а мин	1омадаъчун тохкам бар	Кердада-ккхар			
66/ 68	1омадаър кердадаккхар	3	Обобщающий урок	Учебник, техн. использования исслед. метода, сало 1а мин.	1омадаър кердадаккхар				
	Резерв								

ГІАЛГІАЙ ЛИТЕРАТУРА

ГІалгІай литература программас новкъостал ду хъехархочоа берашта ГІалгІай йоазонхоша кхелла говзаме йоазоний чулоацам а, тема а, идея а къоастаде а, хІаьта цар шоай произведенешта бувцаш болча цІенача, хозача, говзамеча меттах пайда эца а.

ГІалгІай литература хъехаш вола хъехархо декхарийла ва литература новкъосталца берашта ГІалгІай метта хозал, говзал, кІоаргал, цун ганз йовзийта, уж кхетамца, эхь-эзделца кхебе, дикачун-вочун къоастам бе ховргдолаш.

Дешархошта ха деза ГІалгІай литература хъахилара наькъаш. Укхаза царна хайтача бакъахъа да, вай ГІалгІай литература хъахилара ГІулакх малагІча таронца эттад, эггара хъалхара ГІалгІай йоазув 1923 шера Мальсагнаькъан Кураза Зоврбика кхелла хилар, из латински ларда тІа хинналга. Эггара хъалха ГІалгІай меттала кепатеха йоазув 1923 шера «Сердало» яха газета тІа кепатеха хилар.

Цхъабакъда, шоай йоазув хиннадеце а, багахбувцам бІаьхий хиннаб ГІалгІай къаман, тайп-тайпара жанраш чу а йоагІаш: къаьнара иллеш, фаьлгаш, кІоанолгаш, ховли-довзалеш, легендаш, шира оаламаш, иштта кхы дІахо а.

ГІалгІай литература никъ, 1923 шерагара денз, таханарча денга кхаччалца, чоалхане болаш хъабенаб. Массехк хана доакъоох бекъа йиш я из.

Хъалхара ха - 1920-гІа шераш - говзаме йоазонаш хъахила доладенна ха я, хІаьта 1930-гІа шераш - ГІалгІай литература дегІая йолаенна ха я.

ХІара ха ше-ший белгалонаш йолаш я.

Цу ханий керттера белгалонаш хъахул истрически заманга хъежжа а цу заман декхараш кхоачашдеш а. 1920-гІча шерашка керда йоазув наха юкъе даржаш хиннад, ГІалгІай йоазонхой произведенеш кепаетта йолаяьй, къаман юкъе йоазув-дешар а Іилман кІоаргаленаш а тахка безам бола нах, къаьстта кагийбараш, денна алсам болаш хиннаб.

Ткъаь итлагІча шерашка вай мехка коллективизаци яьржаш хиннай. Хъальъяь яьннай кердача советски вахара лард. Заман декхарашка хъежжа, литература йоазонаш а хиннад: кердача заман саг кхевара лаьрхІа.

Вай паччахьалкхен Сийлахь-боккха Даьй-мехка тIом болабенна ха - ше къаьстта ха я.

1944 шерага денз хьа 1956 шерага кхаччалца, Сталина репрессеш бахьан долаш гIалгIай йоозонхой говзаме йоозонаш де таро а бокьо хиннаяц. Нохч-ГIалгIай Республика метта оттаяьчул тIехьагIа, гIалгIай говзаме литература юха а дегIаенай.

ХIара исторически ханага хьежжа хул йоозонхой произведеней тематика. Цхьабакъда, хIара говзамеча литература произведене ший керттерча уйланга диллача, бераш кхетамца кхедара, шоай Даьхе езаш, цун паргIато бахьан долаш шоай са дIадала кийча хургболаш, нахаца Имерзо лелаеш, кхыча къаман ва, аьнна, хоарцо лелаергIоацаш кхедара новкъостал ду.

Программа юкьейоагIа произведенеш берий ханага хьажжа я, чулоацам а, керттера уйла а дика кхетадергдолаш, хIаьта хIара классе ГIалгIай багахбувцамах пайда эц.

V-XI классашка дешархой кхетамца кхебара духьа, уж эхьаца-эздедаца, хознена лоархIамца кхебара духьа дола говзаме йоозонаш Юмаду. Цу классашка Юмаеш йола материал чоалхане яц, ший чулоацамга хьежжа, хIаьта идейни кхетам балара гIулакх лертгIа да цун.

ХIара классашка чуйоагIаш йола материал хронологичеки хьисапе луш я, дешархой литература исторех а литературеи вахари вIаший дувзаденна хиларах а кхетаргболаш. Цул совгIа, мехка истори а дикагIа йовзаргья царна. Масала, Янднаькъан Дж. «Со зIамига волча хана» яхача стихотворене дешархошта хьагойт, хьалхарча замах гIалгIай вахар мишта хиннад, хIаьта Зязгнаькъан Б. «ГIуша-Хьажа» яха дувцар дийшача, берашта гучадоал, революце шерашка шоай кортамукьал, иразе, паргIата вахар бахьан долаш, гIалгIай, цаI санна, моастагIчоа духьальговттар.

V-VIII классашка говзамеча йоозонашца цхьана литературни теорех кхетам лу. Дешархоша керттера кхетаде дезаш дар да литература говзаме кхоллам хилар, цун мотт поэтически хилар. Литература теори дикагIа кхетаергья дешархоша, говзамеча произведенешца цхьатарра Юмайойя.

Хлара классе литература чулоацамга а дешархой кхетамга а, цар дегІадара боарамга а хъежжа, тайп-тайпара хъехара накъаш леладе деза: хоза къоастадеш текст ешар, суртех, телевиденех, компютерах пайда эцар. Цул совгІа, дешархошка шоашка болх байта беа йоазонхоех а цар говзамеча йоазонех лаьца кхы а дукхагІа хоамаш лохаш.

V-VIII классашка теркам бе беа хоза къоастадеш, кхетадеш шаьра дешара говзал лакхаяккхара. Из программай декхар кхоачаш динза даргдац, урокаш тІа а дешаш, цІагІарча дешара тІахьожамца кулгал а деш. Дешара техника тоаеш болх бе беа массане цхьана дешаш, юкъ-юкъера хоржаш дешаш, оттадаьча хаттара текстаца жоп луш, ишт. кх. дІ.

Лакхерча классашкара дешархой керттерча даькъе кхетам болаш кийчбе беа ешаш йола произведенеш шоай лоІаме яшха, анализ е, керттера маІан а, уйла а гучадоахаш, цар мах бе.

V-VIII классашка мегаргда лоацца текстах а цун чулоацамах а шоашта хетар ала.

IX-XI классашка йоазонхочун вахара а кхоллама а никъ, цо айяь проблемаш тохкаш, хъехархочун урока керттера форма лекци хила йиш я. Иштта теоретически проблемаш е йоккха темаш Юмаеш, тІеххьара Юмадаьр чІоагІадара урок еш, Юмадаьр юха дагадохийташ лекцеца болх дІабахьа мегаргба.

Лекци толамаца тІаэцара аьттув баргба, нагахьа санна хлара дешархочоа лаьрхІа тІадуллараш луш, текста доакъош тохкаш, хьалха болх баь хуле. Лекце план луш, керттерча маІанех лаьца хаттараш оттадеш болх беш хуле, лекци дикагІа тІаэц дешархоша. Болх лекце формах беш хилча, дешархой хьинар а цар шоай лоІаме болх бар а вІаштІехьадаккха деза, царна дешачунца безам хургболаш.

Лакхерча классашка программа юкъейоагІа йоккхий эпически произведенеш. Уж дешархошка хьалххе а ешийта еза. Классе дешархошта произведени тахка а, цун чулоацамах а, турпалех а шоашта хетар ала ха деза.

Къаьстга теркам тIабахийта беза дешархоша шоай лоIаме беча балха, произведене доакъош, текста юкьера белгалгьяьха моттигаш тохкаш, план отгаеш, турпалий оамалех шоашта хетар оалаш, Iалама сурташ дийшачул тIехьагIа, уж каьхата тIа даьха хьожаш.

ХIара класса лаьрхIа багах а йоазонца а де дезаш долча балхий тайпаш белгалдаьд программа тIа. Балха хIара тайпа, Iомаеча произведенеца айхха бувзам болаш, цун чулоацамга хьежжа хила деза. Хьехархо хадданза болх бе декхарийла ва дешархой багах ду къамаьл шаьрдеш, хIана аьлча, из йоазонца беш болча балха лард я.

9-ча классера дешархошта шоашка ешийта лу произведенеш:

1. Зязгнаькъан Бахьаудин «*Заирас дийцар*», дувцар.
2. Хамхой Ваха «*Сийна сарафан*», дувцар.
3. Чахкенаькъан Капитон «*Саг йодаяри тоами*», дувцар.

IХ класса дешархоша дагахьа а йоазонца а де дезача балхий тайпаш:

Шаьра а маIан а долаш дешар.

Тайп-тайпара планаш увтгае хар.

Хаттарашта лоацца а даържа а жоп далар.

Дийшачох лаьца, кертгера уйла гучайоаккхаш, сочинени язъяр.

Іаламах, вахарах лаьца, сурт тохкаш, шоай лоІаме сочинени язъяр.

Дийшар тохкаш, мах луш, рецензи, отзыв язъе, хоам бе хар.

МоллагІа кьоастаяьча темах лаьца дувцар оттадар.

Шоаш шоай лоІаме дийшар юхахъадувца хар.

ІХ класса дешархошта ха дезар:

Шаьра, хоза кьоазадеш, маІан а кхетадеш, моллагІа текст еша (минота І50-І60 дош а дешаш).

Эпически, лирически, драматически кхолламаш къестаде.

Харци бакъи турпалхой кьоазабе, цар оамалаш тахка.

Турпалхой сурт-сибаташ дахка, цар белгалонаш кьоазае.

Тема, сюжет, кертгера уйла кьоазае, композиционни белгалонаш тахка.

ДЕШАРХОЙ СОЧИНЕНЕЙ МАХ БАРА БОАРАМ

ГалгIай литература Юмадеш язъеча сочиненей мах хоадабеш, теркаме эца:

1. Темах дика кхетар, цун чулоацам кIоарга а нийсача кепара а хьатIаэцар; чулоацамга хъежа хиннача хIамашта, турпалхой гIулакхашта мах оттабе а маIан де а хар; тема кьоастаеш эша материал йоалаяр; юкъяра маIан де хар; цитаташ кхувла а уж дIанийсье а хар.

2. Сочиненей доакъош шоай боарамга а, маIанга а, бувзамга а диллача, шоайла цхъана доагIаш хилар.

3. Наьна метта говзамеча гГирсах пайда эцар, нийсача литературни меттаца язье хар.

Сочиненешта ши мах бу; литература довзареи гГалгГай метта грамматика йовзареи.

Дешархошта литература довзара мах бар:

«5» оттаю кЮаргга тема а тохкаш, текст а кхыйола литературни материал тоьам болаш ховш хилар а гойташ, царех пайда а эцаш, юкьара кертердар а ховш, уйлаш бувзамца нийса а чулоацамца йизза кхоачашхинна а йолаш, нийсача литературни меттаца язьяьча сочиненешта.

«4» оттаю тоьал тема а тохкаш, текст а, эшаш йола кхыйола материал дика ховш хилар а гойташ, царех нийса пайда а эцаш, юкьара кертердар а ховш, уйлаш бувзамца нийса а, чулоацамца йизза кхоачашхинна а йолаш, литературни меттаца язьяьча сочиненешта. Чулоацамах цаГ-шиь кьоастананза а кьамаьлаца ши-кхоь кхоачам боацар а хила тарлу.

«3» оттаю тема кертерча даькье нийса а тохкаш, жоп дизза а доацаш, чулоацамах цхьацца нийса йоаца моттигаш а нийслуш, кертердар кьоастане а ца ховш, уйлаш бувзам болаш нийсьяь а йоацаш, йоазон кьамаьл ховш хилар гойташ, диь-пхиь кьамаьла гГалаташ а долаш язьяьча сочиненешта.

«2» оттаю темаца ца йоагГаш, текст ца ховш хилар гучадоалаш, ший уйлаш йоазонца гучаяха ца ховш язьяьча сочиненешта.

Дешархошта гГалгГай грамматика йовзара мах бар:

1. «5» оттаю:

а) нагахьа санна, дешаш хержаш а предложенеш увттаеш а цхьаннел-шиннел совгГа гГалат деце;

б) цаГ мара орфографически а е пунктуационни а гГалат деце.

2. «4» оттаю:

- а) нагахън санна, дешаш хержаш а предложенеш увтгаеш а кхаьннел совгІа гІалат деце;
- б) шиннел совгІа орфографически а шиннел совгІа пунктуационни а гІалат ца хуле.

3.«3» оттаю:

- а) нагахъа сапна, дешаш хержаш а предложенеш увтгаеш а пхеннел-ялхнел совгІа гІалат деце;
- б) цхъаннел совгІа орфографический ялхнел совгІа пунктуационни гІалат ца хуле.

4.«2» оттаю:

- а) нагахън санна, дешаш яздеш а предложенеш увтгаеш а ворхІнега кхоачаш гІалаташ даьдале;
- б) кхойттанега кхоачаш орфографически а пунктуационни а (царех ворхІнега кхоачаш орфографически) гІалаташ даьдале.

5.«І» оттаю:

нагахъа санна «2» юллачул совгІа гІалаташ хуле.

Вай республика школашка болх беш болча хьехархоша пайда эца беза укх оценкай нормаех.

№	Урока тема	Са хьат	Урока тип	Урока гирс (ИКТ, ТСО, сурташ, унахцено лораяраболх)	Урока лоархамаш, декхараш	Цаггара болх	Таьрахь		
1.	ГалгIай багахбувцам, лирически иллеш	I	Вводн. урок	Багахбувцамакнижкайхьокхам Технология инд. воспитания, СалоIа мин.	ГалгIай халкъа иллей тайпаш довзийта	ОагI. 2-3 деша			
2.	Дика, во денача даьха иллеш	I	Комбин. урок	Книжкайхьокхам Гуманно-личностн. Технология, СалоIама минута	Дика, во денача даьхача иллейчулацам бовзийтар	ОагI. 5-6			
3.	Белхамаш. Иштта дар хьалха	I	Комбин. урок	СалоIама минута, Сурташ, книжкайхьокхам, техн. личносно-ориент. развивающ. обучения	Белхамаш-халкъабагахбувцама шийтайпарайола жанр	ОагI. 8-10			
4.	Зоахалонаш	I		ГалгIай багахбувцамакнижкаш, ТСО, СалоIа мин., Гуманно-личностн. технология	Бегаштадувцашхинна чазоахалонийчулоаца мбовзийтар	Даязде къаьнара заохалол			
5.	ГалгIай фаьлгаш	I	Вводн. урок	ГалгIай фаьлгаш (книжкаш) Гуманно-личностн. Технология, СалоIа мин.	ГалгIай фаьлгийтайпаш довзийтар, царбелгалонашкъоастаехар	Цхьафаьлг Хьабувцаха			
6.	Мальсагов К.З-цIихеза йоазонхо, Илманхо	I	Вводн. урок	Икт. книжкайхьокхам доклад	Шийкъаман виза воI	Доклад кийчде			
7.	Мальсагов К.З. «ЙоIюдаяр»	I	Вводный	ИКТ, сурташ, книжкайхьокхам,	ГалгIай къаманэздий воIхилархьокхар,	«ЙоIюдаяр»			

			урок	технология на основе активизации и интенсификации деят-ти уч-ся, СалоIа мин.	драматурге ларделлар из хиларбелгалдаккха, мотттохкашбаьболх а	яха пьеса еша			
8.	Мальсагов К.З. «Пхъа»	I	Комбин. урок	Йоазанхочунсурт, книжкайхьокхам, Техн. проблемн. обуч., СалоIа мин.	Ер пьеса хьалхара гIалгIай литературе хиларбелгалде, керда кхувшйоагIача гIехьен хоза гIулакхаш, оамалашхьокхар	«Пхъа» яха пьеса шаьраеша			
9.	Беков Д.Т. «Лене болхлойбоабар»	I	Формирование знаний, умений, навыков	Йоазанхочунсурт, книжкайхьокхам, техн. личносно-ориент. развивающ. обучения, СалоIа мин.	Пьеса чулоацамбовзийтар, пхьенах дола зуламхьокхар	Хатгаражо пле, шаьраеша			
10.	АчамазаБоарз	I	Вводный урок	ИКТ, сурташ, ж-л «Литературни ГIалгIайче», салоIа минута, технология на основе активизации и интенсификации деят-ти уч-ся	Темботапоэзенбелгал онашгойтар, шаьрадешаранавыка шлакхьяр	ОагI 62-68			
11.	Гойгов I-Хь. Сомадовлар	I	Систем-ция	Суртайкнижкайхьокхам, Техн. проблемн. обуч.,	Произведе-не тема белгальяр;	Хатгарашт жопле,			

			умений навыко в	СалоIа мин.	чулоацамбовзийтар	шаьраеша			
12.	ОзиевИ.С.Йодаш я алачамелашха кIур тувсап	I	Вводн ый урок	Йоазанхочунсурташ, вахарахйолапубликацеш, Технология инд. воспитания, СалоIа мин.	Гойгов I-Хь. вахараникьбовзийтар , цун произведений тематика белгалъяр	ОагI 79,шаьра еша			
13.	Стихотворени. ЙиIиг	I	Форми рованн ый урок	СуртIоазанхочункнижкайхь окхам, технология на основе активизации и интенсификации деят-ти уч-ся, салоIа мин.	«Серго» яхачапроизведенечул оацамбовзийтар	Стих.дагах ья Iомае			
14.	МальсаговаКураза Фатима.Котдаьлар вай	I	Вводн ый урок	Поэта портрет, стихаш, цох йола материал, Гуманно- личностн. Технология, СалоIа мин.	Ахьамадапоэзентема тикахдувцар, цунвахараникьбовзи йтар	Стих шаьраеша			
15.	МальсаговДахийД ошлакья. Iарамхи	I	Обобщ ающий урок	Поэта сурт, книжкаш, ж-л «Литературни IалгIайче». СалоIа мин., Технология инд. воспитания	«ЙиIиг» яхача стих-не тема гучаяккхар, дешара навык лакхъяр	Шаьраеша, хаттарашт ажопле			
16.	Кердачанаькья тIа	I	Вводн ый урок	ИКТ,ж-л «Литературни IалгIайче», техн. личносно-ориент. развивающ. обучения, СалоIа мин.	Мальсагова К.Ф. вахараникьбовзийтар , из лакхаговзалйола поэтесса, актриса хиларбелгалдаккхар	Пьеса еша			
17.	МальсаговОарстхо . Салихьат	I	Вступи тельны й урок	ИКТ, книжкайхьокхам ,ж-л «Лит-ни IалгIайче», СалоIа мин., Технология инд.	Дошлакыйговзамейо азонашдовзийтар	Пьеса еша,чул.ха			

				воспитания					
18.	Озиев И.С. УрдувиТамареи	I	Совершенство умений , навыков	Йоазанхочунсурт, книжкайхьокхам,техн. проблемн. обуч., СалоIа мин.	Пьеса тема йовзийтар, чулоацамкхетабарабо лхбер	МоллагIа цхьадакъя дагахъя Iомаде			
19.	Кхочурт	I	Комбинированный урок	Сурташ, книжкайхьокхам, ловзараминута,техн. использования исследов. метода в обучении, СалоIа мин.	МальсаговОарцхойва хараникьбовзийтар, «Салихьат»- пьеса идейничулоацамгуча баккхар	МоллагIа цхьадакъя Iомаде			
20.	Беков Темботага	I	Вводный урок	ИКТ,стихайсборникаш, СалоIа мин., Технология инд. воспитания	Поэта вахараникьбовзийтар , поэцера дог- уйлакхяр, сакхетамлакхбар	ОагI.I53- I54			
21.	ЗязиковХь.Б. турпалавахарцарай йсди	I	Формирование знаний, умений , навыков	Поэта сурт, поэтически сборникаш, салоIа минута, техн. проблемн. обуч.,	Поэма чулоацамикерттерабе лгалрнашитахкар	Повестачу л.ха			
22.	ЯндиевХ.Дж. ДагадоагIа сона	I	Обобщающий	Сурташ, поэтически сборникаш, техн.	Джамалдапоэзен тематика	ОагI.I72- I73			

			урок	использования исследований. метода в обучении, сало1а минута	шерахиларгойтар, дешархойкхетамцах ебар				
23.	Санаьнамотт	I	Вводный урок	ИКТ, цункнижкайхьокхам, Технология инд. воспитания, сало1а минута	Цунвахараникъ к1оаргаг1а бовзийтар, нравственникхетамбарлар	Наьнаметт ах1ола стих.1омае			
24.	Кхуврчар ц1и	I	Обобщение и систематизация знаний	Йоазанхочунсурт, «Турпалавахарайсди», Технология инд. воспитания, сало1а минута	Повестечулоацамбовзийтар, даймехкацарбезамгойтар	Хат-тажопле, шаьраешатар			
25.03	БерихановДжабраь ил.Даьхенцарабезам	I	Вводный урок	ИКТ, сурташ, поэтически сборникаш, техн. личностно-ориент. развивающ. обучения, Сало1а мин.	Поэта вахара а кхоллама а никьбовзийтар, дешаранавыкашлакхьяр	Поэта стихотворенисборникашкийчде			
26.	ВедзижевАхьмад.К хуврчара ц1и	I	Обобщающий урок	Сурташ, поэтически сборникаш, сало1а минута, Гуманно-личностн. технология.	Поэта говзамеча стихай тематика шерайолчагойтар, даьхенцарабезамкхебар	Оаг1.183-196			
27.	Дехазоахалол	I	Вводный урок	ИКТ, книжкайхьокхам, техн, использования исследований. метода в обучении, сало1а минута	Йоазанхочунвахарик холламиникьбовзийтар	Пьеса еша.чул.ха			
28.	ХамхоевАхьмад. Наьнамотт.	I	Вводный	ИКТ, поэтически сборникаш,	Вахаракхолламаникъ к1оаргаг1а	Стих .наьнамотт			

	ЙиИйцара безам		урок	ж-л «Лит-ни ГалгГайче», салоIа минута, техн. личносно-орент. развивающ. обучения	бовзийтар,вахарцара безамкхебар ,дешаранавыкашлакх ъяр	Юмае			
29.	Кодзоев Ийса. Сай вийна дукъ	I	Обобщение и систематизация знаний	ТСО, сурташ, поэтически сборникаш, Технология инд. воспитания, салоIа минута	Ахьмадапоэзен тематика йиззагучаяккхар, поэцарабезамкхебар	Чулоацамха			
30.	Чахкиев СаИд. Иштта мара	I	Комбинированный урок	Йоазанхочунсурт, книжкайхьокхам, технология на основе активизации и интенсификации деят-ти уч-ся, салоIа мин.	СаИда вахара а кхоллама а никъбовзийтар, дувцарачулоацамтахар	ОагI 230-24I			
31.	Картоев Мурад.Иккаш		Формирование знаний, умений, навыков	ИКТ, сурташ, книжкайхьокхам, Гуманно-личносно. технология.салоIа мин.	Йоазанхочунвахаран икъбовзийтар, «Террор» яхача драма чулоацамбовзийтар	Чулоацамхьябувца			
32.	Плиев М-СаИд.ВIашагIкхетар	I	Вводный урок	ИКТ, книжкайхьокхам, салоIа минута, техн. личносно-орент. развивающ. обучения	Йоазанхочунвахаран икъбовзийтар, произведений тематика	ОагI.287-297			

Кхетадайтара каьхат

ГІАЛГІАЙ ЛИТЕРАТУРА

ГІалгІай литература программас новкъостал ду хьехархочоа берашта гІалгІай йоазонхоша кхелла говзаме йоазоний чулоадам а, тема а, идея а къоастаде а, хІаьта цар шоай произведенешта бувцаш болча цІенача, хозача, говзамеча меттах пайда эца а.

ГІалгІай литература хьехаш вола хьехархо декхарийла ва литература новкъосталца берашта гІалгІай метта хозал, говзал, кІоаргал, цун ганз йовзийта, уж кхетамца, эхь-эзделца кхебе, дикачун-вочун къоастам бе ховргдолаш.

Дешархошта ха деза гІалгІай литература хьахилара наькъаш. Укхаза царна хайтача бакъахьа да, вай гІалгІай литература хьахилара гІулакх малагІча таронца эттад, эггара хьалхара гІалгІай йоазув 1923 шера Мальсагнаькъан Кураза Зоврбика кхелла хилар, из латински ларда тІа хинналга. Эггара хьалха гІалгІай меттала кепатеха йоазув 1923 шера «Сердало» яха газета тІа кепатеха хилар.

Цъабакъда, шоай йоазув хиннадеце а, багахбувцам бІаьхий хиннаб гІалгІай къаман, тайп-тайпара жанраш чу а йоагІаш: къаьнара иллеш, фаьлгаш, кІоанолгаш, ховли-довзалеш, легендаш, шира оаламаш, иштта кхы дІахо а.

ГІалгІай литература никъ, 1923 шерагара денз, таханарча денга кхаччалца, чоалхане болаш хьабенаб. Массехк хана доакъоох бекъа йиш я из.

Хьалхара ха - 1920-гІа шераш - говзаме йоазонаш хьахила доладенна ха я, хІаьта 1930-гІа шераш - гІалгІай литература дегІая йолаенна ха я.

ХІара ха ше-ший белгалонаш йолаш я.

Цу ханий керттера белгалонаш хьахул истрически заманга хьежжа а цу заман декхараш кхоачашдеш а. 1920-гІа шерашка керда йоазув наха юкъе даржаш хиннад, гІалгІай йоазонхой произведенеш кепаетта йолаяьй, къаман юкъе йоазув-дешар а Іилман кІоаргаленаш а тахка безам бола нах, къаьстта кагийбараш, денна алсам болаш хиннаб.

Ткъаь иттлагІча шерашка вай мехка коллективизаци яьржаш хиннай. Хьалъаь яьннай кердача советски вахара лард. Заман декхарашка хьежжа, литература йоазонаш а хиннад: кердача заман саг кхевара лаьрхІа.

Вай паччахьалкхен Сийлахь-боккха Даьй-мехка тІом болабенна ха - ше къаьстта ха я.

1944 шерага денз хьа 1956 шерага кхаччалца, Сталина репрессеш бахьан долаш гІалгІай йоазонхой говзаме йоазонаш де таро а бокъо хиннаяц. Нохч-ГІалгІай Республика метта оттаяьчул тІехьагІа, гІалгІай говзаме литература юха а дегІаенай.

ХІара исторически ханага хьежжа хул йоазонхой произведеней тематика. Цъабакъда, хІара говзамеча литература произведене ший керттерча уйланга диллача, бераш кхетамца кхедара, шоай Даьхе езаш, цун паргІато бахьан долаш шоай са дІадала кийча хургболаш, нахаца Іимерзо лелаеш, кхыча къаман ва, аьнна, хоарцо лелаергйоацаш кхедара новкъостал ду.

Программа юкъейоагIа произведенеш берий ханага хъажжа я, чулоацам а, керттера уйла а дика кхетадергдолаш, хIаьта хIара классе ГIалгIай багахбувцамах пайда эц.

V-XI классашка дешархой кхетамца кхебара духъа, уж эхъаца-эздеаца, хознена лоархIамца кхебара духъа дола говзаме йоазонаш Iомаду. Цу классашка Iомаеш йола материал чоалхане яц, ший чулоацамга хъежжа, хIаьта идейни кхетам балара гIулакх лерттIа да цун.

XIара классашка чуйоагIаш йола материал хронологичеки хъисапе луш я, дешархой литература исторех а литературеи вахари вIаший дувзаденна хиларах а кхетаргболаш. Цул совгIа, мехка истори а дикагIа йовзаргъя царна. Масала, Янднаькъан Дж. «Со зIамига волча хана» яхача стихотворене дешархошта хъагойт, хьалхарча замах гIалгIай вахар мишта хиннад, хIаьта Зязгнаькъан Б. «ГIуша-Хъажа» яха дувцар дийшача, берашта гучадоал, революце шерашка шоай кортамукъал, иразе, паргIата вахар бахъан долаш, гIалгIай, цаI санна, моастагIчоа духъальовттар.

V-VIII классашка говзамеча йоазонашца цхъана литературни теорех кхетам лу. Дешархоша керттера кхетаде дезаш дар да литература говзаме кхоллам хилар, цун мотт поэтически хилар. Литература теори дикагIа кхетаергъя дешархоша, говзамеча произведенешца цхъатарра Iомайойя.

XIара классе литература чулоацамга а дешархой кхетамга а, цар дегIадара боарамга а хъежжа, тайп-тайпара хъехара наькъаш леладе деза: хоза къоастадеш текст ешар, суртех, телевиденех, компютерах пайда эцар. Цул совгIа, дешархошка шоашка болх байта беа йоазонхоех а цар говзамеча йоазонех лаьца кхы а дукхагIа хоамаш лохаш.

V-VIII классашка теркам бе беа хоза къоастадеш, кхетадеш шаьра дешара говзал лакхаяккхара. Из программой декхар кхоачаш динза даргдац, урокаш тIа а дешаш, цагIарча дешара тIахъожамца кулгал а деш. Дешара техника тоаеш болх бе беа массане цхъана дешаш, юкъ-юкьера хоржаш дешаш, оттадаьча хаттара текстаца жоп луш, ишт. кх. дI.

Лакхерча классашкара дешархой керттерча даькъе кхетам болаш кийчбе беа ешаш йола произведенеш шоай лоIаме яшха, анализ е, керттера маIан а, уйла а гучадоахаш, цар мах бе.

V-VIII классашка мегаргда лоацца текстах а цун чулоацамах а шоашта хетар ала.

IX-XI классашка йоазонхочун вахара а кхоллама а никъ, цо айяь проблемаш тохкаш, хъехархочун урока керттера форма лекци хила йиш я. Иштта теоретически проблемаш е йоккха темаш Iомаеш, тIеххъара Iомадаьр чоагIадара урок еш, Iомадаьр юха дагадохийташ лекцеца болх дIабахъа мегаргба.

Лекци толамаца тIаэцара аьттув баргба, нагахъа санна хIара дешархочоа лаьрхIа тIадуллараш луш, текста доакъош тохкаш, хьалха болх баь хуле. Лекце план луш, керттерча маIаных лаьца хаттараш оттадеш болх беш хуле, лекци дикагIа тIаэц

дешархоша. Болх лекце формах беш хилча, дешархой хьинар а цар шоай лоламе болх бар а влаштелехьадаккха деза, царна дешачунца безам хургболаш.

Лакхерча классашка программа юкьейоагла йоккхий эпически произведенеш. Уж дешархошка хьалххе а ешийта еза. Класе дешархошта произведени тахка а, цун чулоацамах а, турпалех а шоашта хетар ала ха деза.

Къаьстта теркам тлабахийта беза дешархоша шоай лоламе беча балха, произведене доакьош, текста юкьера белгалъяьха моттигаш тохкаш, план оттаеш, турпалий оамалех шоашта хетар оалаш, лама сурташ дийшачул телехьагла, уж каьхата тла дакка хьожаш.

Хлара класса лаьрхла багах а йоазонца а де дезаш долча балхий тайпаш белгалдаьд программа тла. Балха хлара тайпа, Ломаеча произведенеца айхха бувзам болаш, цун чулоацамга хьежжа хила деза. Хьехархо хадданза болх бе декхарийла ва дешархой багах ду къамаьл шаьрдеш, хлана аьлча, из йоазонца беш болча балха лард я.

XI класса дешархоша дагахьа а йоазонца а де дезача балхий тайпаш:

Произведенеш хоза къоастаеш Йоешар.

Керда дешаши къамаьла доакьоши къоастадар, Ломадар.

Ший къамаьла план оттаяр (лоаца а яьржа а, багах а йоазонца а).

Хаттарашта лоаца а даьржа а жоп ладар.

Говзаме, проблемни хьисапе, цлена литературни мотт а болаш сочиненеш а лоаца йоазон кхолламе балхаш де хар.

Статьяш, очеркаш, рецензеш язье хар.

Литературни темах доклад яр, рефераташ кийчьяр.

XI класса дешархошта ха дезар:

Произведенеш тохкаш, цар говзамеча чулоацамга хьежжа, нийса маан кхетаде.

Турпалхой сурт-сибат дашха, бакь-харц турпалхой къоастабе, уж тохкаш кхьча произведенец турпалхошца влаший биста.

Произведений керттара а кертера йоаца а проблематика гучаяккха.

Йийшача произведене общественни лоарх1ам а керттера ма1ан а кьоастаде.
Дийшача книжкахи, б1аргдайнача фильмаху е спектаклаху лаьца кьамаьл де, царна мах оттабе.
Литературоведчески а критически статьяш нийса кхетае а цар чулоацам тахка а.
Литературни етапаши йоазонхой вахара а кхоллама а никьи.
Г1алг1ай литература кхоллара а дег1адара а наькъаш. Багахбувцама лоарх1ам.
Произведене кхоллара исторически хьал, заман белгалонаш.
1омаеча произведеней сюжет, композици, цар белгалонаш ха.
Говзаме г1ирс кьоастабе, метта говзал гучаяккха.

ДЕШАРХОЙ СОЧИНЕНЕЙ МАХ БАРА БОАРАМ

Г1алг1ай литература 1омадеш язъеча сочиненей мах хоадабеш, теркаме эца:

1. Темах дика кхетар, цун чулоацам к1оарга а нийсача кепара а хьат1аэцар; чулоацамга хьежа хиннача х1амашта, турпалхой г1улакхашта мах оттабе а ма1ан де а хар; тема кьоастаеш эша материал йоалаяр; юкьара ма1ан де хар; цитаташ кхувла а уж д1анийсье а хар.
 2. Сочиненей доакьош шоай боарамга а, ма1анга а, бувзамга а диллача, шоайла цхьана доаг1аш хилар.
 3. Наьна метта говзамеча г1ирсах пайда эцар, нийсача литературни меттаца язъе хар.
- Сочиненешта ши мах бу; литература довзарей г1алг1ай метта грамматика йовзарей.

Дешархошта литература довзара мах бар:

«5» оттаю к1оаргга тема а тохкаш, текст а кхыйола литературни материал тоьам болаш ховш хилар а гойташ, царех пайда а эцаш, юкьара керттердар а ховш, уйлаш бувзамца нийса а чулоацамца йизза кхоачашхинна а йолаш, нийсача литературни меттаца язъяьча сочиненешта.

«4» оттаю тоьал тема а тохкаш, текст а, эшаш йола кхыйола материал дика ховш хилар а гойташ, царех нийса пайда а эцаш, юкьара керттердар а ховш, уйлаш бувзамца нийса а, чулоацамца йизза кхоачашхинна а йолаш, литературни меттаца язъяьча сочиненешта.
Чулоацамах ца1-шиь кьоастананза а кьамаьлаца ши-кхоь кхоачам боацар а хила тарлу.

«3» оттаю тема кертерча даькъе нийса а тохкаш, жоп дйзза а доацаш, чулоацамах цхьацца нийса йоаца моттигаш а нийслуш, кертердар къоастаде а ца ховш, уйлаш бувзам болаш нийсьяь а йоацаш, йоазон къамаьл ховш хилар гойташ, дйь-пхий къамаьла г1алаташ а долаш язъяьча сочиненешта.

«2» оттаю темаца ца йоаг1аш, текст ца ховш хилар гучадоалаш, ший уйлаш йоазонца гучаяха ца ховш язъяьча сочиненешта.

Дешархошта г1алг1ай грамматика йовзара мах бар:

1. «5» оттаю:

- а) нагахьа санна, дешаш хержаш а предложенеш увттаеш а цхьаннел-шиннел совг1а г1алат деце;
- б) ца1 мара орфографически а е пунктуационни а г1алат деце.

2. «4» оттаю:

- а) нагахьн санна, дешаш хержаш а предложенеш увттаеш а кхьаннел совг1а г1алат деце;
- б) шиннел совг1а орфографически а шиннел совг1а пунктуационни а г1алат ца хуле.

3.«3» оттаю:

- а) нагахьа сапна, дешаш хержаш а предложенеш увттаеш а пхеннел-ялхнел совг1а г1алат деце;
- б) цхьаннел совг1а орфографически ялхнел совг1а пунктуационни г1алат ца хуле.

4.«2» оттаю:

- а) нагахьн санна, дешаш яз деш а предложенеш увттаеш а ворх1нега кхоачаш г1алаташ даьдале;
- б) кхойттанега кхоачаш орфографически а пунктуационни а (царех ворх1нега кхоачаш орфографически) г1алаташ даьдале.

5.«1» оттаю:

нагахьа санна «2» юллачул совг1а г1алаташ хуле.

Вай республика школалка болх беш болча хьехархоша пайда эца беца укъ оценкай нормаех.

ПЕРВОЕ ПОЛУГОДИЕ

№	Тема урока	Кол-во часов	Дата проведения	Методические приёмы	Предполагаемый результат
1	Г1алг1ай литература дег1адарах. Литературни этапаш.	1		Лекция с элементами беседы	Знать взаимосвязь и взаимовлияние литературы и общественной мысли 19- начала

					20 века с историческими процессами в стране.
2	Багахбувцамах дола дош. «Г1аьла Г1айтакха» яха илли.	1		Сообщение учеников, анализ песни устного народного творчества.	Знать краткий обзор устного народного творчества
3-4	Иллеш «Оалдама Г1аьза», «Дог майра Сосий», «Сераж», «Мел хала висар хьо».	2		Аналитическая беседа; выразительное чтение.	Развивать умение анализировать текст лирического произведения; раскрыть значение темы мужества в устном народном творчестве.
5	«Зоахалол», «Ловца»	1		Аналитическое чтение.	Раскрыть философское содержание произведений.
6	Мальсагов Артаг1а Сосарк1а вахари кхоллами. Роман «Жожаг1атен г1айренаш» («Адские острова»).	1		Рассказ учителя; аналитическая беседа.	Показать значение Мальсаговской прозы Развивать умение анализировать текст произведения;
7	Романа т1а ювцаш йола ха а цун беллгалонаш а.	1		Аналитическая беседа	Показать гуманистический пафос повести.
8	20- г1а б1аьшаре долалуча хана йолаенна хинна репрессеш.	1		Комментированное чтение	Научить видеть мастерство Мальсагова в изображении мира человеческих чувств; роль детали в повести.
9-10	Сочинени. «Тоталитарни режим.	2		Комментированное чтение, аналитическая беседа.	
11-12	Базоркин Муртаза Идриса вахари кхаллами никь.	2		Реферат, лекция с элементами беседы.	Показать особенности романтизма Базорк1на.
13	(«Б1аьшерий боадонгара») «Из тьмы веков» роман, как социально-историческая эпопея. Новаторство Базоркина-романиста.	1		Аналитическая беседа.	Научить определять жанр и конфликт в произведении такого масштаба.

14-15	«Кирвенна хъежачоа дуккха хлама гу, Ладувглаш волчунца замано къамаьл ду».	2		Дискуссия, аналитическая беседа.	Побудить учеников к высказыванию собственной точки зрения.
16	Исторически хинна хламаш «Боадонгара» яхача романа гла гойтар.	1		Дискуссия, аналитическая беседа.	Побудить учеников к высказыванию собственной точки зрения.
17	Турпалхой романа гла дукха хилар.	1		Комментированное чтение, аналитическая беседа.	Побудить учеников к высказыванию собственной точки зрения.
18	Колочун сурт-сибат.	1		Сообщение учеников, комментированное чтение, аналитическая беседа.	Побудить учеников к высказыванию собственной точки зрения.
19	Глаглай кхалнаьха сурт-сибаташ.	1		Сообщение учеников, комментированное чтение, аналитическая беседа.	Побудить учеников к высказыванию собственной точки зрения.
20	Массови сценаш (цлайш) романа гла	1		Сообщение учеников, комментированное чтение.	Побудить учеников к высказыванию собственной точки зрения.
21	Блаьшерий боадонгара глаглай балар.	1		Сообщение учеников, комментированное чтение, аналитическая беседа.	Познакомить учеников с атмосферой, в которой вырос главный герой романа.
22	Романа композиционни а стилистически а белгалонаш.	1		Сообщение учеников, аналитическая беседа.	Дать понятие о композиции и стилистике романа.
23-24	Сочиненена кийчо е. Сочинени язье.	2		Сообщение учеников, аналитическая беседа.	Побудить учеников к высказыванию собственной точки зрения.
25	Базоркин Идриса пьесаш. «Операци».	1		Сообщение учеников, комментированное чтение, аналитическая беседа	Знать актуальность и ценность произведения Базоркина Идриса.
26	Мишта кхетаде доагла «операци» яха дош.	1		аналитическая беседа	Знать актуальность и ценность произведения Базоркина Идриса.

27-28	Боков Хаме Ахьмада вахари кхоллами никь.	2		Лекция с элементами беседы	Знать особенности творческого метода писателя; показать народность творчества Бокова Ахмеда.
29	Беке кьонгаш» яха роман. Цун керттера турпалхой.	1		Сообщение учеников, комментированное чтение,	Дать понятие о новокрестьянской прозе, показать её истоки.
30	Турпалхой сурт-сибаташ	1		Сообщение учеников, комментированное чтение, аналитическая беседа	Знать особенности творческого метода писателя; показать народность творчества Бокова Ахмаеда .
31	Г1алг1ай халкъ романа т1а.	1		комментированное чтение, аналитическая беседа	Развивать умение анализировать прозу.
32	Исторически бокьонца хиннача наьха сурт-сибаташ.	1		Аналитическое чтение	Развивать умение анализировать прозу.
33-34	Сочинени «Г1алг1ай халкъ «Беке кьонгаш» яхача романа т1а»	2		аналитическая беседа	
35	Литературни теори. Романах ховш дар кердааккхар.	1		Сообщение учеников	Научить видеть учащихся идейно- художественное своеобразие романа.
36	Боков Ахьмада дувцараш. Дувцар «Т1ема лар».	1		Аналитическое чтение рассказа	Научить видеть учащихся как ссздается трагический пафос рассказа военных лет.
37	Боков Ахьмада дувцар «Довхой».	1		комментированное чтение, аналитическая беседа	Знать особенности ингушской литературы с середины 20 - х годов.
38-39	Чаккиев Са1ида вахарахи кхоллами.	2		Лекция с элементами беседы,	Иметь представление о раннем творчестве поэта, писателя, драматурга, его новаторский характер.

40	Чаккиев Салида стихотворенеш «Гарагураш цайолх», «Гарагураш».	1		анализ стихотворений	Знать творчество поэта советского периода.
41	Чаккиев Салида кӀоанолгаш «Гарагураш», «Ломи вири».	1		Анализ басен	Развивать умение анализировать лирическое произведение.
42	Плиев Иасолта Махьмад-Салида вахара а кхоллама а никь.	1		Лекция с элементами беседы	Знать особенности ингушской литературы 50-х годов 20 столетия.
43-44	Плиев Махьмад-Салида «Хала урхе» яха роман.	2		Рассказ учителя, аналитическая беседа по тексту произведения	Знать актуальность и вневременную ценность произведения Плиева Махьмад-Салида.
45	Романа турпалхой.	1		Лекция, сообщение учащихся	Знать актуальность и ценность произведений Плиева Махьмад-Салида .
46-47	Къамий доттагӀали къовсами романа тӀа	2		Аналитическая беседа по тексту произведения	Знать историю создания романа.
48	Сочинени «Халкъо революцеца лаьца дакъа» «Хала урхе» яхача романа тӀа.	1		Аналитическая беседа по тексту произведения	Знать композиционные особенности романа.

ВТОРОЕ ПОЛУГОДИЕ

49	Плиев Махьмад-Салида «Маькх» яхача стихотворени анализ.	1		Лекция учителя,	Познакомить с поэзией Махьмад-Салида.
----	---	---	--	-----------------	---------------------------------------

				анализ стихотворения	
50-51	Даъхенцара безам хестабу стихворенеш «Хьо са ецаре», «Галаш латт са Таргаме».	2		Комментированное чтение	Научить видеть роль пейзажа в раскрытии идейного замысла стихотворений.
52	«Пхъара илли» яхача стихворене анализ.	1		анализ стихотворения	Знать определение понятия «лирическое стихотворение».
53	Аушев Ювсапа Султана вахари кхоллами никъ.	1		Лекция учителя, сообщение учеников, комментированное чтение.	Знать биографию писателя; мотивы и настроение его прозы.
54	«Безама низ» яха повесть.	1		Лекция учителя, комментированное чтение.	Знать особенности жанра и композиции повести.
55	Повесть турпалхой сурт-сибаташ.	1		Комментированное чтение	Знать особенности жанра и композиции повести.
56	Халкъий доттагал повесть тIа.	1		анализ прозы; обсуждение доклада.	Познакомить с личностью писателя
57	Гойгов I-Хь. «Сердал йоаца никъ» яхача повестьца йиста ер повесть.	1		Сообщение учащихся; анализ прозы	Иметь представление о личности и литературном творчестве поэта.
58-59	Сочинени «Безам боккха низ ба».	2		Сообщение учащихся; анализ прозы	
60-61	Кл.ар.дешар. Чахкиев Саида роман	2		Комментированное чтение	Уметь давать характеристику героям,

	«Дошо боаглий», повесть «Даь васкет», дувцар «Церага маьре яхар», Боков Ахьмада роман «Готта коана тараш».				отбирать материал из произведения, определять отношение автора к происходящему, выражать своё мнение.
62-63	Урок-семинар. «Хиннар дагаухаш...».	2		Аналитическая беседа	Знать сюжет романа, понимать духовные и нравственные качества героев Чахкиева С., Бокова А.
64	Гагиев Аюпа Гирихана поэзи.	1		Сообщение учащихся	Иметь представление о личности и литературном творчестве поэта.
65	Гагиев Гирихана «Са рузкъа», «Даьхенга» яхача стихотворений анализ.	1		Лекция с элементами беседы; анализ стихотворений.	Знать особенности поэзии второй половины 20-х годов
66	Гуманистически уйла йола стихотворенеш «Концертера чувеча язьяь стихаш», «Аз бувцараш малаш-б...».	1		Анализ стихотворений	Знать, уметь лирические произведения.
67	«Ираз», «Баха безам ба наьха» яхача стихотворений анализ. Къахьегам, машар хестабар.	1		Сообщение учащихся, анализ стих..	Знать биографию автора, уметь выразительно читать, зрительно представлять картины которые воссоздаёт поэт.
68	Сочинени «Гагиев Гирихана Даьхенна хетадаь муг тараш».	1		Сообщение, беседа	Знать автора,

					уметь находить художественные средства, помогающие автору передать своё настроение.
69	Литературни теори. Лирически турпалхо. Лиро-эпически йоазонаш.	1		Лекция учителя, аналитическое чтение рассказов	Знать особенности жанра и композиции лирического произведения
70	Мальсагов Шимоахий Ахмада журналистски болх.	1		Аналитическое чтение	Уметь охарактеризовать характер главного героя, его душевные и нравственные качества ,которые
71	«Вай мохк...» яха очерк.	1		Лекция учителя, комментированное чтение.	Знать сведения о писателе
72	Арчаков Яхьбый Сали вахари кхоллами никъ .	1		Лекция учителя; сообщение о поэте	Знать сведения о поэте; понимать поступки лирических героев
73-74	Арчаков Сале поэзен мугIараш «Илланча хала мег», «ГIаняхьа гой», «Шалтеи доши», «СалаIа ха яц», «Ва зама».	2		Лекция с элементами беседы	Научить видеть нравственные проблемы лирический произведений поэта.
75	Кхалнаха хетадаь мугIараш «Безам хьежац совгIатага», «Кхо кхалсаг».	1		Выразительное чтение стихотворений	Уметь передать сюжет стихотворения, какие чувства объединяют героев,

					автора и читателя,какие изобразительно-выразительные средства использует автор.
76-77	Дахкильгов Ибраһама дувцар «Пхьена зулам».	2		Лекция с элементами беседы.	Знать сведения о писателе
78-79	Пхьенех дувлаш дола зуламаш.	2		Выборочный анализ глав рассказа.	Уметь использовать текст рассказа при анализе.
80-81	Хашагульгов Татархана 1аьла вахара а кхоллама а никь. «Морхи малхи», «Ушал» яха лоацца аллегорически дувцараш.	2		Сообщения ,чтение рассказов	Знать биографию поэта; Знать определение жанра рассказ
81	«Мордовех дола илли» яха стихотворени яшхар.	1		Рассказ, рефераты учащихся	Знать биографию поэта; Научить видеть учащихся психологизм лирики Хашагульгова Али.
82	«Даьхенга»-поэта Даьхенцара безам.	1		Лекция, аналитическое чтение и разбор стихотворений.	Знать основные направления поэзии Хашагульгова Али.
83-84	Стихотворенеш «Илли», «Езачунга яздаь каьхат».	2		Аналитическое чтение и разбор стихотворений.	Знать биографию,факты его жизни, знать основные направления поэзии Хашагульгова Али
85	Угурчиев Шовхала Азмат-Гири поэзен белгалонаш.	1		Аналитическое чтение и	Уметь находить художесвенные

				разбор стихотворений	средства, помогающие автору передать своё настроение, уметь определять их роль.
86	«Да ма хьакха», «Найна кулгаш», «Кхалсаг еций» яхача стихотвореней анализ.	1		Аналитическое чтение и разбор стихотворений	Иметь представление о личности творческой деятельности Угурчиева Шовхала АзMAT-Гири.
87-88	Безамах йола стихотворенеш «Са дог ханзар хьона», «Тоьал зама яьннай».	2		Выборочный анализ стихотворений	Уметь находить художественные средства, помогающие автору передать своё настроение, уметь определять их роль
89	Даьхенцара безам хестабу стихотворенеш «Ахкан бийса».	1		Беседа по вопросам дом. задания.	Знать основные направления поэзии Угурчиев Шовхала АзMAT-Гири.
90	Сочинени «Халонаш 1айша Г1алг1айче кердача вахарга йода».	1		Беседа по вопросам домашнего задания.	Знать взаимосвязь и взаимовлияние литературы и общественной мысли с историческими процессами происходящими в республике.
91	Плиев 1абазбика Амира поэзи.	1		Лекция с элементами беседы.	Знать биографию, факты его жизни, знать основные направления поэзии Плиева 1абазбика Амира

92	Даъхе хестаю стихворенеш: «Йожоргъяц аз хъа сийле», «Лаьг1лургбац безам», «Къоанал доал деш я».	1		Аналитическое чтение и разбор стихотворений	Знать основные направления поэзии Плиева 1абазбика Амира
93	Плиев Амира 1алама, безама, къоаношта хетадаь муг1араш: «Лоаман шовда» , «Къоано», «Безам».	1		Аналитическое чтение и разбор стихотворений	Знать основные направления поэзии Плиева 1абазбика Амира
94	Вышегуров Султана Мухьмада поэзех лаьца.	1		Лекция с элементами беседы.	Знать биографию, факты его жизни, знать основные направления поэзии.
95	Даьхенцара безам хестабу стихворенеш «Безам», «Эса».	1		Аналитическое чтение и разбор стихотворений	Уметь находить художественные средства, помогающие автору передать своё настроение, уметь определять их роль
96	Вышегуров М. «Сага мотт», яхача стихвореней анали е.	1		Беседа по вопросам домашнего задания; анализ стихотворения.	Уметь передать сюжет стихотворения, какие чувства объединяют героев, автора и читателя, какие изобразительно-выразительные средства использует автор.
97	Безамах йола стихворенеш «Безама ч1оаг1ал», «Ховргда хьона».	1		Аналитическое чтение и разбор стихотворений	Знать биографию, факты его жизни, знать основные направления поэзии.

98	Багахбувцамах пайда эцаш язъяь стихворенеш «Кортеи мотти».	1		Аналитическое чтение и разбор стихотворений	Уметь находить художественные средства, помогающие автору передать своё настроение, уметь определять их роль.
99	Литературни теори. Метафораши дустараши	1		Беседа по вопросам домашнего задания	Знать особенности литературной теории. Иметь представление о метафорах и сравнениях.
100	Ахильгов Тухана Микабила поэзи.	1		Аналитическое чтение и разбор стихотворений	Знать биографию, факты его жизни, знать основные направления поэзии.
101	Ахильгов Микабила поэзен керттера белгалонаш.	1		Беседа по вопросам домашнего задания	Знать биографию, факты его жизни, знать основные направления поэзии.
102	Сочинени «Галг1ай кьонача поэтий оазаш»,	1		Беседа по вопросам домашнего задания;	Уметь находить художественные средства, помогающие автору передать своё настроение, уметь определять их роль.